

POŠTNINA PLAČANA V GOTOVINI

KNJIŽEVNOST

MESEČNIK ZA UMETNOST IN ZNANOST

5

L. II. 1934

M A J

VSEBINA: BRATKO KREFT: SKOK SKOZI OKNO (STUDIJA ZA »MESTO OB KANALU« / GEORGIJ PLEHANOV: K VPRAŠANJU O VLOGI OSEBNOSTI V ZGODOVINI / TONE ČUFAR: SIRENA / IVO BRNCIČ: PRVI UPOR / OSKAR DRENIK: K SLOVENSKEMU PREVODU ENGELSOVE KNJIGE: »GOSPODA EUGENA DÜHRINGA ZNANSTVENI PREOBRAT« / DIN-LIN: NOČ SMRTI (SLIKA IZ KITAJSKE DRŽAVLJANSKE VOJNE) / M. KNAPOVA: REDUKCIJA ŽEN V JAVNIH SLUŽBAH / VLADIMIR KOSTANJEVEC: NEKAJ PRIPOMB K RESOLUCIJI POKLICNIH ŽEN PROTI REDUKCIJI / I. B.: KNJIGE »CANKARJEVE DRUŽBE« ZA LETO 1934 /

UREDNIK BRATKO KREFT

P. n. naročnikom!

Vsem dolžnikom smo to pot spet priložili položnice in poseben opomin. Položnice smo izpolnili z zneskom, ki ga dolgujete, zato Vas prijazno prosimo, da nam takoj nakažete zapadli obrok. Ako morete, plačajte celotno naročnino! V slučaju, da do sredine maja ne boste poravnali zaostale naročnine, Vam bomo »Književnost« ustavili.

Nekateri naročniki po prejemu dveh ali treh številke odpovedujejo naročbo, ne da bi plačali sprejete številke. Opozarjamo vsakogar, da so take številke last »Književnosti« in jih je skupaj z odpovedjo treba vrniti ali pa plačati. Od tistih, ki bodo odpovedali »Književnost« in ne plačali svojih obveznosti, bomo prisiljeni izterjati zapadlo naročnino sodnim potom, kar pa bi nam nikakor ne bilo ljubo. Zato prosimo vsakogar, da nam pri eventuelni odpovedi vrne tudi vse neplačane številke! 1.-2. številke letošnjega letnika je razprodana; prav tako imamo samo nekaj izvodov 3. številke. Zato bodo novi naročniki morali naročiti od 4. številke naprej (II. četrtletje).

Plačujte redno naročnino!

Uprava in uredništvo: Mestni trg 6-II. — Lastnik, izdajatelj in urednik: Bratko Kreft, Mestni trg 6-II. — Odgovorni urednik: M. Vičič, Idrijska ul. 13. — Štev. čekovnega računa »Književnosti« je 16.320. — Naročnina se plačuje v štirih obrokih po 15 Din. — Celoletna naročnina je 60 Din (za inozemstvo 80 Din). Posamezna številka 7 Din. — Rokopisi se ne vračajo. — Tiska tiskarna »Slovenija« v Ljubljani. Predstavnik A. Kolman.

Bratko Kreft:

SKOK SKOZI OKNO

Mary je odprla okno svoje sobe. Vlažen pomladanski zrak je dahnil vanjo. Nekje v bližini je padel plaz snega raz streho. Čudno, zamolklo je zaropotalo in Mary se je zdelo, da je prav tako zaropotalo, ko so pred dobrim letom metali grude na krsto prvega ravnatelja d. d. »Železa«, gospoda Ravniharja, očeta nje-nega zaročenca dr. Milana Ravniharja, ki je nedavno v Inns-brucku promoviral za doktorja vsega zdravilstva. Spomin na tisti pogreb, poln cvetja in vencev, številnih trakov v narodnih in črnih barvah, na frazerski, obupno dolgočasni nagrobni govor, ki ga je govoril njen oče, vse to je danes oživel v njej in videlo se ji je, kot da se je zgodilo šele včeraj. Ves popoldan je že mi-slila na to in zamolkli ropot padajočega snega, ki ga je južni veter sprožil s strehe, je bil zgolj slučajnost povod, da se je spomnila na bobnenje ravnateljeve krste, ki so jo obsuli z grudjem.

Mary se je naslonila na okno in se zagledala v poltemo. Pre-ko ozkega vrta, ki se še ni iznova prebudil iz zimske smrti, je po-gledala na blatno cesto. Točno je videla nekaj avtomobilskih kol-nikov in odseve luči v vodi. Nedaleč od vile je visela na elek-tričnem drogu poulična svetilka in žalostno sevala v padajočo meglo. Mary se je zdelo, da se je njena svetloba razpršila v tisoč drobcev, ki so se počasi, odmikajoč se od žarnice, izgubili v megli in zamrli. Toda to je bilo v resnici gibanje megle, ki se je tiho-tapsko vlekla gori od parka, skozi vejevje dreves. Kakor da neka nevidna sila vleče najtanjšo, sivo, mrliško tenčico, ki prodre v vse prostore, ovlaži ves zrak in mrtvaško poboža človeka po gru-dih. Mary je čutila, kako je prišla večerna sapa skozi sicer skrom-ni dekolte do njenih grudi, kako jo je zazebló in streslo. Isto-časno je občutila toploto in mraz.

Izza vil se je javljalo malo mesto včasih z brnenjem avtomo-bila, redko z udarci konjskih kopit, tu pa tam se je izgubil do njenih ušes samotni človeški glas. Vse to življenje se ji je zdelo danes samo nakazano. Kot bežna slikarjeva skica za neko še njemu samemu nejasno kompozicijo. Nič ni bilo gotovega. Vse je bilo samo na pol, nobene izrazitosti in v celoti nobene dokončne podobe. Nasmehnla se je, ko se je zdaj spominjala preživetega leta na Dunaju in kako je v poletnih večerih, prav na tem oknu sloneč, poslušala regljanje žab iz mestnega ribnika. V zgodnjih

jutrih jo je včasih zbudil petelin iz sosednje vile. Žabe in petelin — vse to se ji je zdelo tako značilno in neobhodno potrebno za vse vzdušje, ki jo je obdajalo in dušilo. Tri dni je tega, kar se je vrnila, pa se ni mogla navaditi. Ko je stopila iz vlaka in se na kolodvoru pozdravila s svojimi, je stopilo nekaj težkega, žalostnega v njo. Resnično se je veselila svidenja s svojci, ko pa je dosegla cilj, je bila razočarana. Vse ji je bilo nekam tuje, neprijazno, prisiljeno. Materina ljubeznjivost ji je bila kot kokodakanje stare putke, ki na vse viže kokodaka, ker se ji je vrnilo izgubljeno pišče, oče se je ponosno modro držal poleg nje, toda ko sta se poljubila, je dahnil vanjo duh kolonjske vode, s katero se je bil poškopil po obrazu, preden jo je šel čakati. Milan jo je tesno stisnil v objem, toda njegov poljub jo je dirnil, ker je bil preveč slinast. Ko so šli proti peronu, je opazila, da jo službojoča detektiva pazno motrita. Eden je obračal posebno pozornost na njeno prtljago. Prišla je z brzovlakom. Potnikov je bilo malo, portir pri izhodu je zevajoč sprejel njen vozni listek; mitničar je poznal očeta in je samo salutiral. Svobodno so šli mimo njega. Zadaj za tramvajem je stal njihov avto in šofer jo je že od daleč pozdravil z nasmeškom. Preden je stopila v avto, se je na stopnici noga ustavila in Mary se je ozrla okrog sebe, kakor da hoče spoznati svet, kamor je prišla. Vse ji je bilo znano in vendar ji je bilo vse tako daleč. Vse je bilo isto kot takrat, ko je šla. Pusti kolodvor, zdolgočasena detektiva, električna, stražnik v belih rokavicah in z rdečim naveskom na prsih, na pol prazne ulice, hiše, pritajeni glas radija in kavarniške godbe, razsvetljena in temna okna, sopihanje ogromne lokomotive izza onkraj kolodvorskih poslopij — nad vsem tem pa neprijazno, sivo nebo, ki ima vedno dež za hrbtom. In vendar je bilo drugače. Mnogo jasneje je videla danes ob vrnitvi, nego takrat ob odhodu. V hipu, ko je vse to doživela, je bilo tistega, že tedne in tedne v njej živečega veselja vrnitve konec. Sedli so v avto in njej se ni dalo govoriti. Na vse je pozabila. Samo eno jo je držalo: neprestano se je ozirala skozi avtomobilsko okno po ulicah, koder so se peljali. Res! Hiše so bile ponekod tako visoke in mogoče tudi tako lepe kot na Dunaju. Ob uličnem ovinku je zagledala električno uro. Stala je in kazala pol pet. Mati je pripomnila, da stoji že tri tedne, pa je nihče ne popravi. Električna je cvilila v sorazmerno počasnem tempu, ljudi skoraj ni bilo videti nobenih, če tudi je bilo še zgodaj zvečer.

Zdaj je vse to razumela. To je bilo življenje malega provincialnega mesta, ki daje v treh, štirih osrednjih ulicah, radi asfaltnege tlaka in njih širine, videz lepote in čistosti, videz nečesa velikega — v resnici pa je večina ulic blatnih, grozotno blatnih in to ob vsakem najmanjšem dežju, da se moraš umikati pred avtomobili v veže tujih hiš. To umikanje v tuje veže se je zdelo Mary najbolj značilno. Na Dunaju ji je govoril prav o istih stvarih medicinec Alfonz Richtmann, sin bančnega ravnatelja in brat

njene sošolke in sovrstnice Elze. Smejala se je takrat njegovim sarkastičnim pripombam o provincializmu tega mesta; cinizmu, s katerim je govoril, ni zaupala. Vse skupaj se ji je zdelo komedijantstvo mladega človeka, ki se je sprl z domom. Mati jo je ob obisku na Dunaju prav posebno svarila pred njim, ker se je v tujini tako pokvaril, da je po njenem mnenju postal bolj-ševik. Mary si kaj posebno točnega pod tem pojmom ni mogla predstavljati, le toliko je vedela, da so taki ljudje izvrženci oficijelne družbe, in da po mnenju njene okolice niso dosti boljši od navadnih kriminalnih zločincev. Vendar Mary vsega tega ni mogla prav razumeti. Alfonz je bil prijazen, tudi kavalirski, res je, da je včasih rad pil, toda to so delali tudi drugi. Njegova pripovedovanja pa so bila zanimiva; imel je veliko humorja, tako da ji v njegovi družbi ni bilo nikoli dolgčas. Kaj rada je hodila ž njim na sprehode, tudi v gledališče sta šla skupaj, toda ves čas poznanstva ni mogla najti ničesar tako strašnega, da bi uvidela upravičenost materinega svarila. Zato ga je nekega dne naravnost vprašala po vsem tem. Nasmehnil se je, zamahnil z roko in dejal: »Mary, pustiva to iz misli... Tisto, kar pripovedujejo o meni, prav gotovo nisem, četudi bi bil mogoče zelo rad. In če bi bil, bi videla, kakor zdaj, da sem mogoče postal bolj človek, kot sem bil prej...« Mary je tako spoznala, da ne govori rad o sebi, o svojih domačih zadevah in sporih. Zato ga ni nikoli več spraševala po tem. Zgodilo pa se ji je, da mu je morala marsikdaj pritrditi, kadar je povedal zanjo kako posebno misel. Včasih se ji je zdelo, da mora biti zelo nesrečen in kakor si je nerada priznala, je bilo vendar res, da jo je nekaj posebnega vleklo k njemu. Zdaj ob tem večernem premišljevanju, se je živo spominjala njegovih pripovedovanj o tem mestu, njegove sarkastične primere so oživele in po doživetjih zadnjih dni, so se vzbudile v njej same od sebe, kakor da ji ni nikoli nihče nič pripovedoval, kakor da so vzrastle v njej. Počasi je spoznavala vzdušje, odkoder je šla v svet in kamor se je pravkar povrnila.

Nebotičnik in grad sta se merila za višinski rekord, tro-mostovje je konkuriralo pariškim mostovom in regulirana Ljubljana je skušala v glavah nekaterih v mesto zaljubljenih malomeščanskih meščanov paradirati kot Seina; aleja v Tivoliju, brez starih kostanjev in s svetilniki, o katerih se je Mary zdelo, da jih je nekdo ukradel na kakšnem pokopališču, je obljubljala, gledana od železniškega prehoda — bodoči Belvedere, o parku v »Zvezdi« je mogoče sanjal kakšen malomeščanski zasanjanec kot o naši »Étoile«. »Zvezda« je bila tu — le slavoloka še ni bilo, samo star električni kandelaber s petimi svetilkami je čakal na izmenjavo. Še pred njenim odhodom na Dunaj je stal nedaleč od svetilnika podstavek bivšega Radeckijevega spomenika. — Zdaj tudi tega ni bilo več. Šestnajst let je bil na njegovi srednji steni zapisan dan propada Avstrije in našega oddahnenja — toda tudi to je bila samo markacija s slabo črno barvo in s podstavkom

vred je šel tudi datum za Radeckijem — (Rožancev šofer bi dejal: »Rakom žvižgat...«).

Mary se je spomnila, kako ji je oče pripovedoval, da jo je 1914. l. ob izbruhu vojne nosil v gneči skozi »Zvezdo« na rokah, ker je bila nevarnost, da jo, za obrambo Avstrije navdušena, slovenska množica ne pohodi. Tudi groba neznanega vojaka nima »Zvezda«, saj kosti slovenskega neznanega vojaka ne bi mogli najti, četudi bi mu hoteli posvetiti grob, ker kosti slovenskih vojakov so razmetane skoraj na vseh bojiščih svetovne vojne in pomešane s kostmi drugih narodnosti. (Teh Alfonzovih besed se je spominjala najbolj točno.) Te pa imajo večino in zato so se kosti slovenskega neznanega vojaka izgubile na vse vetrove. Da pa rodoljubi vendar ne prezro te nove, povojne pietetnosti, so posegli za celih sto let nazaj, izkopali kosti neznanega francoskega vojaka Napoleonove armade in postavili na njegovem grobu visok štiri oglat steber z Napoleonovo masko. Posamezne kosti slovenskega neznanega vojaka so mogoče v sestavu okostja kakega drugega neznanega vojaka. Mogoče je ena roka zašla k italijanskemu, druga k nemškemu, noga k francoskemu (kdo ve, kje je bila njegova glava), prsni koš k avstrijskemu in tako dalje. Saj se je potepal po vseh bojiščih. Zato je bilo pametno že zaradi sigurnosti, da so izkopali kosti neznanega Napoleonovega vojaka, saj tudi takrat francoski in slovenski vojak nista posebej štela, kadar je šlo za smrt pred sovražnikom; ker pa naj velja demokratično načelo, da ima večina pravico do reprezentance, se je tudi slovenski neznan vojak iz Napoleonove armade ponižno umaknil francoskemu. Kakor je pač to že lepa in spoštovana slovenska navada... In slovenski pesnik se mu je oddolžil

NE VEMO KJE SI SE RODIL
NE KOD TE JE VIHAR PODIL
PRI NAS SI PAL, ZA NAS SI PAL.
DA JE NAŠ ROD IZ MRAKA VSTAL.

Tako smo se mu oddolžili in zadolžili. Za vse, kar imamo, moramo biti vedno nekemu drugemu hvaležni. Napravili smo iz sebe večne dolžnike drugim — — —

V temi se je videlo Mary, kakor da so vse to okostnjaki, ki štrle iz zemlje in čakajo, tiho potrpežljivo, kdaj bo na njih zrastle meso in zaživel. Kje je tisti čas, da bo to mesto res tisto, kar si že zdaj utvara, da je... Okostnjak, ki čaka na meso in življenje. Tisti, ki pa že zdaj žive v njem, kakor Mary, mati, oče, zaročenec, sploh vsi ljudje od tukaj, se potikajo kakor mravlje in mušice po teh kosteh, ki še mesa nikoli niso imele in ga še sedaj nimajo. Od večne obljube živi človek v tem gnezdu. Toda upanje bodočega življenja plava nad tem spomenikom smrti in preteklosti. Upanje, ki je rodilo že toliko obljub in jih še vedno znova rodi. Iz tega mesta in teh ljudi bo nekoč še nekaj velikega... Zato je vse, kar se je napravilo v preteklosti,

kar se dela zdaj — samo velika predpriprava. Bo, bo... tuli včasih veter okoli oglov starih hiš, Vodnik pa na spomeniku prepeva:

KORINTU SO REKLI
HELENSKO OKO
ILIRIJA PERSTAN
EVROPINI BO.

Bo, bo... Kdaj?

... Vse te slike so ji ostale od dopoldanskega klatenja po mestu, potem, ko je na gradu iz daljave zalotila mater z Milanom, svojim zaročencem, v živem, prijaznem razgovoru. In zdaj, po razgovoru z očetom, ki se je nocoj odpeljal za mesec dni na rivijero, je vse doživeto premislila še enkrat. Mučila se je, iskala stvari globlji, vzročni smisel. Pa ga ni mogla najti. Pred njo je zevalo mesto kot ogromna mrtvašnica, čakajoča na svoje mrličce...

Iz oči ji je kanila debela solza, prišla ji je do srede lica in padla na roko. Okoli ogla se je prisprehajal volčji pes in zalajal.

Mary je vrglo v jok...

1.

Včeraj je bila srečala svojo prijateljico Elzo Richtmannovo, hčerko bančnega ravnatelja. Nedavno se je bila poročila z nekim rudniškim inženjerjem in zdaj se je že bohotila po mestu kot gospa, vodeč na vrvici veliko belosivo dogo, ki je imela, kakor je rekla Mary, rodoslovni list, tako, da je njeno čisto poreklo lahko pismeno dokazala. Stala je dva tisoč dinarjev (bila je še mlada) in dobila jo je kot poročno darilo od svojega tasta, znanega kinologa našega mesta. Elza je vedela vse novice malega mesta, vse zakulisne štorije so našle pri njej svoj časopis in tako jo je po dolgem razgovoru, ki je bil poln raznih namigavanj na to ali ono gospo, na tega ali onega gospoda, vprašala, kako se počuti doma in kaj delata mama in gospod doktor. Vprašanje je bilo izrečeno navihano zbadljivo, s skrajno dvoumnim poudarkom na mamino in Marynega zaročenca, da je Mary zardela.

»Kaj bi našj bilo. Vse po starem.«

»A vse po starem?! Dobro, dobro... Te nič ne moti?...«

Tedaj je prišla mimo neka gospa, ki je Mary ni poznala. Elza se je od nje poslovila in odšla s tisto neznano gospo. Mary je obtičala na mestu. Gledala je za njima, za belosivo dogo, ki se je dolgočasno vlekla za njima, v mislih pa je videla obraz svoje matere in zaročenca. Elza jo je vzbodla do skrajnosti. V njeno trpko, bolešno razpoloženje, ki se je vsedlo vanjo kot megla, je padlo Elzino namigavanje kot iznenaden nož. Ves dan se je otesala nemirne misli in nezaupljivosti napram materi in Milanu. Zvečer so šli v gledališče, nato v kavarno in telesna utrujenost ji je mimo duševnega nemira dala miren spanec. Zjutraj je stala sveža in zdrava, v vsem skupaj je zdaj videla neumne marnje klepetave

Elze, ki nima kot mladoporočena doma nobenega drugega posla, ko da se zdaj tudi ona vsak dan shaja v kavarni k sestanku ženskega kluba, bolje rečeno k sestanku za opravljanje nenavzočih žena in za brskanje po brozgi provincialnega mesta, v katerem dame bogatih krogov ne najdejo nobene zanimivejše zabave kakor te. (Kakor branjevke, si je mislila Mary.)

Ko je vstala, je bilo že okrog desete. Kuharica ji je servirala zajutrak v obednici. Nikogar ni bilo več doma. Ne očeta ne matere. Oče se je odpeljal v tovarno, mama pa je šla v mesto po opravkih. Vsaj tako je rekla kuharica. Mary se je to jutro počutila izredno dobro in sveže. Že v kopalnico je šla prepevajoč. Po topli prhi je vzela še mrzlo prho in to precej dolgo. Mrzlo vodo je masirala v mlado telo, mahala z rokami na vse strani, poskakovala pred zrcalom in oči so uživale ob pogledu na sveže, lepo zgrajeno telo. Ko si je tako mrzlo vodo na sebi posušila in ji je od vsega zato potrebnega gibanja postalo toplo, se je skoraj brez sape ustavila pred velikim zrcalom, ki je kazalo njeno golo, brsteče telo. Nalahno je šla z rokami preko svojih grudi in nato nekaj časa samovšečno opazovala svoje lastno telo v zrcalni podobi. In ko se je pri tem pregledovanju same sebe ustavila pri obrazu, je videla, da so lica bleda in tudi ustnice niso imele preveč rdeče krvi v sebi, Smejoč se sama sebi je vzkliknila: »Marička, ti si pa bleedična...« Hitro je vzela šminko in lica oprezno in lahno prevlekla z rdečilom, v lok ostrižene obrvi á la Greta Garbo, je pobarvalo črno, ustnice je prevlekla s specialnim rougeem, ki ga je na Dunaju kupila kot zadnjo pariško novost. Malo po vijolicah dišeče kolonjske vode, malo parfuma — in mlada Mary je bila tista Mary, ki so jo ljudje gledali na cesti. Bledica je bila zakrita, oči so švigale izza črnobarvanih obrvi in zenic. Ves čas je vesela prepevala razne filmske šlagerje in ko je priskakljala iz kopalnice, je kuharica skromno pripomnila, da je gospodična danes izredno dobre volje. Po zajutruku je sedla h klavirju in malo zaigrala. Toda nobene stvari, ki jo je začela, ni igrala do konca. Vse je samo načela, nato spremenila tempo in s poskokom prstov sem in tje po svoje zključila. Doma ji ni bilo mogoče vzdržati. Napotila se je v mesto in ker ji je bilo to prevsakdanje, srečavanje ljudi pa zoprno, je šla na grad. Naravnost hitela je, da ji je pohajala sapa. Čutila je v sebi toliko sile, toliko zdravja, da bi najraje vzkipela, zdvijala in vriskala kot kmečki fantje na vasi. Spomnila se je, kako je lani v takih jutrih jahala Cezarja na sprehod, kako je na veliki cesti rada zagalopirala, in kako prijetno ji je bilo v ježi se stisniti h konju. Jahala je brez čepice — gologlava in veter, ki ji je pihal v obraz, ji je mršil lase, da so poletavali na vse strani. Divja strast jo je zagrabila, da bi jahala, jahala, vedno dalje jahala — nekam — kam? — v nedogled... Samo, da bi bilo ves čas tako prijetno in tako toplo, da je ne bi utrudilo. Kar brez sape sta se včasih ustavila s konjem vred. Taka je bila Mary, kadar jo je prijelo razpoloženje

in takrat je šla čez drn in strn. Nič je ni moglo ustaviti. Nobene nevarnosti ni poznala, samo svojo nekje v globinah mladega telesa zakopano divjo strast mladosti in hotenja: živeti, izživeti se in zasnuti...

In v to njeno, živo, veselo, kipeče razpoloženje, ko se ji je za trenutke zdelo življenje lepo, ko ni vedela niti poznala ničesar drugega, nego samo sebe in svojo mladost, je padla velika senca, ki je skelela. Komaj je dospela po parobku na planoto, je že iz daljave zagledala žensko in moškega, ki sta se ji zdela znana. Sopihajoča od hitre hoje navkreber ni mogla priti še do sape, ko ji je šinilo v glavo, da sta ti dve osebi mati in njen zaročenec. Elzine besede so šle skozi spomin — toda Mary še ni hotela verjeti. Dopovedovala si je, da to ni res, da je nemogoče in da bržkone slabo vidi. Parček ji kaže hrbet, vrhu tega sta že daleč — treba je biti oprezen in si od blizu ogledati. Že je stopila nekaj korakov za njima, a se je spet ustavila. Strah je je bilo, ker se ji je videlo, da je vendarle res. Najraje bi bila zbežala, odkoder je prišla, toda tedaj jo je zadržala radovednost. Na vsak način je hotela biti sigurna. Z dvomom se ni hotela vrniti domov. Ali sta ali nista? Napravila je ovinek, da jima je prišla neopazno z druge strani nasproti. Nekoliko ob strani se je ustavila in stopila za drevo, da je nista mogla opaziti. Srce ji je nemirno tolklo, zeblo jo je, da so ji začeli zobje šklepetati, v noge se je tresla... Tedaj ju je spoznala. Elza je govorila resnico. Mati in zaročenec sta imela rendez-vous na grajski planoti. In kako sta se prijazno pogovarjala, kako ga je mati včasih stisnila za roko in takrat sta se navadno ustavila in si gledala v oči... Mary so se tresla kolena vedno bolj. Naslonila se je na drevo — toda samo za trenutek. Nič ni bilo več časa čakati, če ni hotela, da jo spoznata tudi ona dva. Hčer bi bila najraje stopila pred njiju in jima nekaj zabrusila v obraz, nekaj kar bi jima zagrenilo tiste zaljubljene poglede, stiskanje rok in ustavljanje pri hoji. Toda te moči ni imela. Če bi bila vsaj malo pripravljena, če bi vsaj malo slutila, kaj se godi okrog nje, bi mogoče zbrala to moč in res kaj ukrenila, toda zdaj ni mogla. Zdaj je mislila samo, kako bi najhitreje in po najkrajši poti izginila. Naravnost vrgla se je na pot navzdol. Kar preko trate je hitela — nič po poti — dokler ni prišla za ovinek na cesto. Tam se je morala ustaviti. Kolena so ji klecnila, skoro bi padla nanje, tako slaba, netrdna so bila. Stisnila je zobe od jeze in obupa in v ušesih so ji kar naprej zvenele ironične Elzine besede. Kot megla se je vlekla domov — po samih stranskih ulicah je šla, da bi ne srečavala preveč ljudi in ves čas je med potjo skrivno jokala. Z vso silo, ki ji je od spoznanja nesreče še ostala, je zabranila izbruh divjega joka. V njej je bilo, kot da nosi v sebi nekaj napetega. Dušilo jo je, kakor da ji primanjkuje zraka in srce je tolklo, da je občutila bolečine. Komaj je prišla domov. Na stopnicah jo je srečala kuharica. Takoj je spoznala, da ni nekaj v redu z njo.

»Za božjo voljo, gospodična, kaj vam pa je?«

Mary se je ustavila loveč sapo in gledajoč mimo nje. S preziranjem je vprašala: »Kakšna pa sem?«

»Vsa ste bleda... ali vam je slabo?«

Mary je malo pomislila, kaj naj odgovori. Videla je, kako jo kuharica pazno motri.

»Koža neumna, kaj me sprašuje, če vidi,« je mislila pri sebi, nato pa rekla: »Da, slabo mi je, mogoče radi zajutrka.«

Kuharica se je prestrašila.

»Zakaj radi zajutrka...«

Mary bi jo bila najraje oklofutala zato, ker jo je ustavila na stopnicah in se brigala za njeno zdravje. Zato jo je neme-noma splašila radi zajutrka.

»Maslo je bilo brčkone že staro in pokvarjeno — in tudi kava ni bila kdovekaj...«

Tako je rekla in stopila po stopnicah navzgor. Kuharica je še nekaj časa gledala za njo in ko je videla, da je izginila v stanovanje, je užaljeno zamrmrala: »Kaprice, nič drugega kakor kaprice... Predobro ji gre... smrklja gosposka...« Nato je šla po svojem opravku.

(Dalje prihodnjič.)

Georgij Plehanov:

K VPRAŠANJU O VLOGI OSEBNOSTI V ZGODOVINI

I.

V drugi polovici sedemdesetih let je pokojni Kablitz napisal članek: »Razum in čuvstvo kot faktorja progressa,« v katerem se je skliceval na Spencerja in dokazoval, da pripada v progresivnem gibanju človeštva glavna vloga čuvstvu, med tem ko um igra drugovrstno in poleg tega še povsem podrejeno vlogo. Kablitzu je ugovarjal neki »spoštovani sociolog«, ki se je z nasmeškom čudil teoriji, postavljajoči razum v položaj »zadnje zavore«. »Spoštovani sociolog« je imel kajpak prav, ko je branil razum. Vendar pa bi imel še dosti bolj prav, če se ne bi dotikal bistva vprašanja, ki ga je Kablitz postavil, marveč bi rajši pokazal, na kako nemogoč in nedopusten način je bilo to vprašanje postavljeno. Dejansko teorija »faktorjev« že sama po sebi ni utemeljena, to pa zategadelj, ker samovoljno izloča različne strani družbenega življenja, jih postavlja kot posebna bistva, izpreminjajoč jih v svojevrstne sile, ki z raznih strani in z neenakim uspehom vlečejo družbenega človeka po poti napredka. Še bolj neutemeljna pa je ta teorija v obliki, kakršno ji je dal Kablitz, ki v posebna sociološka bistva ni izpremenil le teh ali drugih strani dejavnosti družbenega človeka, marveč različna področja individualne zavesti. To so prav zares

Herkulovi stebri abstrakcije; naprej ni moči nikamor, zakaj tam se pričena komično carstvo že povsem očitnega absurda. Na to bi bil moral »ugledni sociolog« opozoriti Kablitzja in njegove čitatelje. Ko bi tako odkril, v kakšne debri abstrakcije je Kablitzja zavedlo stremljenje, najti prevladujoč »faktor« v zgodovini, bi »ugledni sociolog« morda nehote napravil marsikaj, kar bi bilo v prid tudi kritiki teorije faktorjev same. To bi nam vsem prav zelo koristilo. Toda mož temu ni bil kos. Sam je stal na stališču iste teorije in se je od Kablitzja ločil le po svojem nagnenju k eklektizmu, zaradi katerega so se mu zdeli vsi »faktorji« enako važni. Eklektična svojstva njegovega uma so prišla posebno jasno na dan v njegovih napadih na dialektični materializem, v katerem je videl nauk, ki ekonomskemu »faktorju« žrtvuje vse druge in ki vlogo osebnosti v zgodovini dovede do ničle. »Spoštovanemu sociologu« ni niti v glavo padlo, da je dialektičnemu materializmu stališče »faktorjev« tuje in da lahko le človek, ki ne zna prav nič logično misliti, vidi v njem opravičbo takozvanega kvietizma.¹ Vendar pa moramo pripomniti, da v tej pomoti »uglednega sociologa« ni nič originalnega: to so delali, delajo in bodo najbrže še dolgo delali mnogi, premnogi drugi...

Materialistom so očitali nagnenje k kvietizmu že tedaj, ko še ni bilo izdelano dialektično naziranje o prirodi in zgodovini. Ni treba, da bi hodili daleč v »globino časa«, spomnimo se le na spor znanega angleškega učenjaka Priestleyja s Praisom. Analizirajoč Priestleyjev nauk, je Prais dokazoval med drugim tudi to, da se materializem ne sklada s pojmom o svobodi in da odstranja sleherno samodejavnost osebnosti. V odgovor na to se je Priestley skliceval na življenjsko izkustvo. »Ne govorim o samem sebi, čeprav kajpak tudi mene ni moči imenovati najnepremičnejše živo bitje, toda vprašam vas, kje boste našli več miselne energije, več aktivnosti, več sile in vztrajnosti pri zasledovanju najvažnejših smotrov, če ne med pristaši nauka o nujnosti?« Priestley je imel v mislih religiozno demokratično sekto, katere verniki so se tedaj imenovali christian necessarians.² Ne vemo, ali je bila zares tako aktivna, kakor je to mislil njen pripadnik Priestley. Toda to ni važno. Nikakor ni moči dvomiti o dejstvu, da materialistično naziranje o človeški volji živi v prav lepem sožitju z najbolj energično praktično dejavnostjo. Lauson pripominja, da so »vse doktrine, ki so stavljale človeški volji največje zahteve, v principu odrekale volji vsako moč; negirale so

¹ naziranje, po katerem naj se človek odpove sploh vsaki aktivni dejavnosti, ker da bo itak prišlo vse samo od sebe. Najdemo ga pri budistih, v filozofiji pa ga je zastopal Schopenhauer. Op. prev.

² Francoza XVIII. veka bi zelo presenetilo tako združevanje materializma z religiozno dogmatiko. V Angliji se temu ni prav nihče čudil. Priestley (1733—1804) je bil sam zelo religiozen človek: vsak kraj ima svoje »navade«.

svobodo in podrejale svet fatalizmu.«³ Lauson nima prav, ko misli, da vsaka negacija takozvane svobodne volje vodi v fatalizem; toda to ga ni oviralo, da ne bi ugotovil sila zanimivega zgodovinskega dejstva: zgodovina dejansko kaže, da fatalizem nikakor ni zmerom oviral energične praktične dejavnosti, marveč da je bilo ravno narobe, v izvestnih dobah je bil psihološko nujna osnova take dejavnosti. Da to dokažemo, pogledjmo samo puritance, ki so po svoji energiji prekosili vse druge stranke v Angliji XVII. veka, in Mohamedove naslednike, ki so v kratkem času spravili pod svojo oblast obširno ozemlje od Indije do Španije. Zelo se motijo tisti, po katerih mnenju se nam je treba le prepričati o neizbežnem prihodu dane vrste dogodkov, pa nam že izgine vsaka psihološka zmožnost, te dogodke pospeševati ali pa zavirati.⁴

Tu je vse odvisno od tega, ali moja lastna dejavnost tvori nujen člen v verigi nujnih dogodkov. Če da, tedaj bom tem manj omahoval in tem odločneje delal. V tem ni prav nič čudnega: Ko pravimo, da dana osebnost smatra svojo dejavnost za nujen člen v verigi nujnih dogodkov, to med drugim pomeni, da ji ravno pomanjkanje svobodne volje popolnoma onemogoča nedejavnost in da se to pomanjkanje svobodne volje odraža v njeni zavesti kot nemožnost, ravnati drugače, kakor ravna. Vprav to je isto psihološko nastrotjenje, ki ga je moči izraziti z znamenitimi Lutrovimi besedami: »Hier stehe ich, ich kann nicht anders,« in zaradi katerega ljudje kažejo najbolj neukrotljivo energijo in izvršujejo najčudovitejše podvige. Tega nastrotjenja ni poznal Hamlet: zato ni znal nič drugega, kakor tarnati in omahovati. Zato se Hamlet ne bi nikoli sprijaznil s filozofijo, po kateri je svoboda le nujnost, prehajajoča v zavest. Fichte je imel prav, ko je dejal: »Kakršen je človek, taka je tudi njegova filozofija.«

II.

Pri nas so nekateri Stammlerjevo opazko zastran nekega nerazrešljivega protislovja, ki da je lastno enemu izmed zapadnoevropskih socialnopolitičnih nauk, vzeli zares. Mislimo namreč

³ Gl. ruski prevod njegove »Zgodovine francoske literature«, I. del, str. 511.

⁴ Znano je, da so po Calvinovem nauku vsa človeška dejanja od boga že v naprej določena. Praedestinationem vocatur aeternum Dei decretum, quo apud se constitutum habuit, quid de unoquoque homine fieri valet (Institutio, lib. III. cap. 5.) Po istem nauku bog izmed svojih služabnikov izbere nekatere, ki naj osvobodijo krivično tlačene narode. Tak je bil Mojzes, osvoboditelj izraelskega naroda. Videti je, da se je za tako božje orodje smatral tudi Cromwell; on je zmerom in najbrže v popolnoma iskrenem prepričanju imenoval svoja dejanja plod volje božje. Vsa ta dejanja so bila zanj že v naprej odeta v nujnost. To ga nikakor ni oviralo, da ne bi stopal od ene zmage do druge, marveč je dajalo njegovim stremljenjem neukrotljivo silo.

na znani primer luninega mrka. V resnici je to arhineroden primer.⁵ Med pogoje, ki so nujni za nastop luninega mrka, človeška dejavnost nikakor ne spada in ne more spadati in že samo zato bi stranka, ki bi si postavila za cilj, vplivati na lunin mrk, ne mogla nastati nikjer drugje kakor v norišnici. Pa tudi tedaj, če bi človeška dejavnost spadala med imenovane pogoje, ne bi v stranko luninega mrka stopil nihče izmed tistih, ki bi ga sicer radi videli, pa bi bili hkratu prepričani, da se bo brezpogojno izvršil tudi brez njihovega sodelovanja. V tem primeru bi bil njihov »kvietizem« le izognjenje odvišnemu, t. j. brezplodnemu delu in ne bi imel nič skupnega s pravim kvietizmom. Da bi primer luninega mrka v našem slučaju, tičočem se zgoraj omenjene stranke prenehal biti nesmiseln, bi ga bilo treba popolnoma izpremeniti. Treba bi si bilo predstaviti, da luna razpolaga z zavestjo in da se ji njen položaj v nebeškem prostranstvu, zaradi katerega mrki nastajajo, zdi plod samoodločbe njene volje, ter da ji ne prinaša le ogromnega užitka, marveč je tudi nujno potreben za njen npravnostni mir, zaradi česar zmerom strastno stremi za tem, da bi zavzela ta položaj.⁶ Ko bi si vse to predstavljali, bi se morali vprašati: kaj bi čutila luna, če bi končno odkrila, da njena volja in njeni »ideali« dejansko ne opredeljujejo njenega gibanja v nebeškem prostranstvu, marveč narobe — da njeno gibanje opredeljuje njeno voljo in njene »ideale«. V skladu s Stammlerjevimi nazori bi jo tako odkritje vsekako onespobilo za nadaljnje gibanje, če se s pomočjo kakega logičnega protislovja ne bi izkopala iz te nezgode. Toda taka predpostavka nikakor ni utemeljena. To odkritje bi bilo lahko eden izmed formalnih povodov lunine slabe volje, njene notranje npravnostne razdvojenosti, protislovja med njenimi »ideali« in mehanično resničnostjo. Ker pa predpostavljamo, da je v obče vse »lunino psihično stanje« na koncu koncev odvisno od njenega gibanja, moramo v gibanju poiskati tudi vzroke njene duševne razdvojenosti. Pri natančnem opazovanju stvari bi se morda izkazalo, da luna v apogeji žaluje, ker je njena volja nesvobodna, med tem ko je ta okolnost v perigeji jezanjo nov formalni vir npravnostne blaženosti in npravnostne božnosti. Ali pa bi morda bilo ravno narobe: morda bi se izkazalo,

⁵ Nemški novokantovski pravni filozof Stammler je v svojih nпадih na dialektni materializem trdil, da je človekovo učinkovanje na dogodke, o katerih je prepričan, da morajo z nujnostjo nastopiti, ravno tako nesmiselno, kakor učinkovanje na solnčni vzhod, lunin mrk itd. Plehanov se s Stammlerjem obširneje bavi v zadnjem poglavju »Osnovnih problemov marksizma«. Predmetni Stammlerjev ugovor pač spada med tiste duhovite argumente, ki jih tudi na naši univerzi še dandanes prodajajo za »znanstveno« ovržbo dialektičnega materializma. Op. prev.

⁶ »C' est comme si l'aiguille aimantée prenait plaisir de se tourner vers le nord car elle croirait tourner indépendamment de quelque autre cause, ne s'apercevant pas des monuments ni des sîtes de la matière magnétique.« Leibniz, Theodicée, Lausanne, MDCCLX, p. 598.

da v apogeji najde sredstvo, ki spravlja svobodo z nujnostjo, ne pa v perigeji. Naj bo tako ali tako, brez dvoma je taka sprava čisto mogoča; spoznanje nujnosti živi z najenergičnejšim praktičnim delom v prav lepem sožitju. Vsaj do zdaj je bilo v zgodovini tako. Ljudje, ki so negirali svobodo volje, so često vse svoje sodobnike prekašali v sili svoje volje in ji stavljali največje zahteve. Takih primerov je mnogo. In obče znani so. Samo človek, ki namenoma noče videti zgodovinske resničnosti, kakršna je, lahko nanje pozabi, kakor je očitvidno pozabil Stammler. Podobno upiranje resničnosti je na primer precejšnje tudi pri naših subjektivistih in pri nekaterih nemških filistrih. Toda filistri in subjektivisti niso ljudje, marveč navadni prividi, kakor bi dejal Belinskij.⁷

Vendar, oglejmo si поблиže slučaj, ko se človeku njegova lastna — pretekla, sedanja ali bodoča — dejanja vidijo skoz in skoz prepojena z nujnostjo. Vemo že, da človek v tem primeru — smatrajoč se za božjega poslanca kakor Mohamed, za izbranca neizbežne usode kakor Napoleon, ali pa za predstavnika neodoljive sile zgodovinskega gibanja kakor nekateri javni delavci XIX. stoletja — kaže skorajda elementarno silo volje in kakor papirnate hišice ruši vse ovire, ki mu jih na njegovo pot postavljajo Hamleti in Hamletčki vsakojakih okrajev.⁸ Toda nas zdaj ta primer zanima z druge strani in sicer s te-le. Ko se mi spoznanje nesvobode moje volje predstavlja le v obliki popolne subjektivne in objektivne nemogućnosti, ravnati drugače kakor ravnam, in ko se mi moja dana dejanja hkratu vidijo najbolj zaželjena od vseh mogočih dejanj, tedaj nujnost v moji zavesti postaja istovetna s svobodo, svoboda pa z nujnostjo, in tedaj sem svoboden le v tem smislu, da ne morem razdreti te istovetnosti med svobodo in nujnostjo; ne morem ju postaviti drugo nasproti drugi; ne morem se čutiti stesnjenega s strani nujnosti. Toda podobno pomanjkanje svobode je hkratu njeno najpopolnejše razodetje.

Simmel pravi, da je svoboda zmerom svoboda od česa in da tam, kjer svoboda ni mišljena kot nasprotje vezanosti, sploh nima smisla. To je kajpak res. Toda na osnovi te male abecedarske

⁷ Seveda ni treba povdarjati, da je sličnih nojev tudi pri nas na preostajanje. Op. prev.

⁸ Navedemo naj še en primer, ki nazorno kaže, kako silno čutijo ljudje te kategorije. Vojvodinja ferrarska, Renée, iz dinastije Ludvika XII., piše svojemu učitelju Calvinu: »Ne, nisem pozabila, kar ste mi pisali: da je David smrtno sovražil sovražnike božje; pa tudi sama ne bom nikoli drugače ravnala, zakaj če bi vedela, da je bog zavrgel kralja, mojega očeta, in kraljico, mojo mater, in pokojnega gospoda, mojega moža (feu monsieur mon mari), bi jih zamrzila s smrtnim sovraštvom in bi želela, da pridejo v pekel,« itd. Kakšno strašno, vseuničujočo energijo so posedovali ljudje, ki so tako čutili! In ti ljudje so kajpak negirali svobodo volje.

resnice ni moči ovreči postavke, tvoreče eno izmed najgenialnejših odkritij, kar jih je kdaj storila filozofska misel, da je namreč svoboda spoznana nujnost. Simmlova definicija je malce preozka: nanaša se le na svobodo z ozirom na vnanjo utesnitev. Dokler gre le za take utesnitve, bi bilo istovetenje svobode z nujnostjo skrajno komično: tat ni toliko svoboden, da bi vam izmaknil iz žepa robec, če ga pri tem ovirate in če ni te ovire tako ali drugače premagal. Mimo tega elementarnega in površnega pojma o svobodi je še drug, neprimerno globlji. Ta pojem za ljudi, ki ne znajo filozofsko misliti, sploh ne obstoja, ljudje, ki znajo tako misliti, pa pridejo do njega šele tedaj, ko jim uspe, posloviti se od dualizma in razumeti, da med subjektom na eni strani in objektom na drugi, nikakor ni tistega prepada, ki ga predpostavljajo dualisti.

Ruski subjektivist zoperstavlja svoje utopične ideale naši resničnosti in ne gre delj od takega zoperstavljanja. Subjektivisti so se pogreznili v močvirje dualizma. Ideali takozvanih ruskih »učencev« so neprimerno manj podobni kapitalistični resničnosti nego ideali subjektivistov. Toda neglede na to so »učenci« znali najti most, ki združuje njihove ideale z resničnostjo. »Učenci« so se povzpeli do monizma. Po njihovem mnenju bo kapitalizem v teku svojega lastnega razvoja prišel do svojega lastnega zanikanja in do uresničenja idealov ruskih in drugih »učencev.«⁹ To je zgodovinska nujnost. »Učenec« je eno izmed orodij te nujnosti in ne more, da ji ne bi služil, tako po svojem družbenem položaju kakor po svojem umskem in nravnostnem značaju, ki ga ta položaj ustvarja. To je tudi ena plat nujnosti. Ko pa je njegov družbeni položaj izdelal v njem vprav ta in noben drug značaj, on ni več le orodje nujnosti in ne samo, da ne more, ne služiti ji, marveč strastno hoče in ne more, ne hoteti služiti. To je ena plat svobode in to svobode, zrasle iz nujnosti, t. j. bolje rečeno, — to je svoboda, poistovečena z nujnostjo, to je nujnost, izpremenjena v svobodo.¹⁰ Tak a svoboda je tudi svoboda z ozirom na neko utesnitev; tudi ona je v nasprotju z neko vezanostjo: globoke definicije ne ovržejo površnih, marveč jih izpopolnijo in ohranijo v sebi. Toda, o kakšni utesnitvi, o kakšni vezanosti je v tem primeru moči govoriti? To je jasno: o tisti nravnostni utesnitvi, katera zavira energijo ljudi, ki se še niso poslovili od dualizma; o tisti vezanosti, zaradi katere trpijo ljudje, ki še ne znajo premostiti prepada, zevajočega med ideali in resničnostjo. Dokler si osebnost z možatim naporom filozofske misli ni priborila te svobode, toliko časa še ne pripada popolnoma sama sebi in s svojimi lastnimi nravnostnimi mukami

⁹ = učencev Marxovih.

¹⁰ »Die Notwendigkeit wird nicht dadurch zur Freiheit, dass sie verschwindet, sondern dass nur ihre noch innere Identität manifestiert wird.« Hegel, Wissenschaft der Logik, Nürnberg 1816, II. Teil, S. 281.

plača sramotni davek vnanji nujnosti, ki ji stoji nasproti. Zato pa se ista osebnost rodi v novo, popolno, do zdaj neznano ji življenje, kakor hitro vrže s sebe jarem te mučne in sramotne utesnitve in kakor hitro postane njena svobodna dejavnost zaveden in svoboden izraz nujnosti.¹¹ Tedaj postane velika družbena sila in tedaj je nič ne more ovirati in je nič ne ovira, da ne bi

Nad prihuljeno krivico
Treščila ko božji grom...

III.

Še enkrat: spoznanje brezpogojne nujnosti danega pojava lahko le še pojača energijo človeka, ki z njim simpatizira in ki se smatra za eno izmed sil, povzročujočih ta pojav. Če bi tak človek prekrižal roke, potem ko bi spoznal njegovo nujnost, bi s tem pokazal, da aritmetiko prav slabo pozna. Predpostavimo, da mora pojav A z nujnostjo nastopiti, če obstoja dana vsota pogojev. Dokazali ste mi, da ta vrsta deloma že obstoja, deloma pa še bo v danem času T. Ko se jaz kot človek, ki simpatizira s pojavom A, o tem prepričam, vzkliknem: »To je naravnost kolosalno.« — in se zavalim spat tja do tistega radostnega dne, ko se dani dogodek izvrši. Kaj bo iz vsega tega nastalo? Tole. V vašem računu, v vsoti, potrebni, da se izvrši pojav A, je bila tudi moja dejavnost, enaka recimo, a. Ker pa sem med tem časom spal spanje pravičnega, v trenutku T vsota pogojev, zaradi katerih mora nastopiti dani pojav, ne bo S, marveč S—a, kar bo kajpak stanje stvari izpremenilo. Morda bo na moje mesto stopil kdo drug, ki je bil tudi nagnjen k nedejavnosti, na katerega pa je odrešilno vplival zgled moje apatije, ki se mu je zazdela skrajno nesramna. V tem primeru bo silo a zamenjala sila b in če je a enaka b ($a=b$), tedaj bo vsota pogojev, omogočujočih nastop A, ostala enaka S in pojav A se bo vendarle izvršil v trenutku T.

Toda, če moje sile ni moči smatrati za enake ničli, če sem spreten in sposoben delavec, in če me ni nihče nadomestil, tedaj ne bomo imeli popolne vsote S in pojav A se bo izvršil kasneje kakor smo mislili, ali ne tako popolno kakor smo pričakovali, ali se pa vobče ne bo izvršil. To je jasno kakor dan in če tega ne razumem, če mislim, da bo S ostal S tudi po moji izdaji, to delam le zategadelj, ker ne znam šteti. Ali pa samo jaz ne znam šteti? Ko ste mi dejali, da bo vsota S v trenutku T na vsak način na mestu, niste predvidevali, da bom takoj po vašem razgovoru z menoj legel spat; uverjeni ste bili, da bom do konca ostal dober delavec; manj zanesljivo silo ste smatrali za bolj zanesljivo. Po

¹¹ Isti stari Hegel na drugem mestu prav lepo pravi: »Die Freiheit ist dies, Nichts zu wollen als sich.« Werke, B. 12.

tem takem ste tudi vi slabo šteli. Toda, predpostavimo, da se nikakor niste zmotili, da ste vse to upoštevali. Tedaj bo vaš račun takle: vi pravite, da bo v trenutku T vsota S na mestu. V to vrsto pogojev spada kot negativna količina moja izdaja; kot pozitivna količina bo prišel sem tudi bodreči učinek, ki ga bo napravila na ljudi, silne po duhu, uverjenost, da so njihova stremjenja in ideali subjektivni izraz objektivne nujnosti. V tem primeru bo vsota S v določenem času popolna in pojav A se bo izvršil. Menim, da je to jasno. Če pa je jasno, zakaj me je prav za prav zmedla misel na neizbežnost pojava A ? Zakaj se mi je zdelo, da me obsoja na brezdjelje? Čemu sem, razmišljajoč o njej, pozabil na najenostavnejša pravila aritmetike? Najbrže zato, ker je bilo zaradi okolnosti, v katerih sem bil vzgojen, v meni sila močno stremljenje po brezdjelju in ker je bil moj razgovor z vami kaplja, ki je napolnila čašo tega vse hvale vrednega stremjenja. In to je tudi vse. Samo v tem smislu — v smislu povoda, ki je odkril mojo npravnostno velost in nesposobnost — se je tu kazala zavest nujnosti. Za vzrok te velosti je nikakor ni moči smatrati: vzrok ni ona, marveč vzrok so pogoji moje vzgoje. Po tem takem je torej aritmetika vsega spoštovanja vredna in koristna veda, katere pravil ne bi smeli pozabiti niti gospodje filozofi, da, gospodje filozofi še prav posebno ne.

Kako pa zdaj vpliva spoznanje nujnosti danega pojava na silnega človeka, ki z njim ne simpatizira, marveč nasprotuje njegovemu nastanku? Tu se stvar malce izpremeni. Zelo mogoče je, da bo oslabilo energijo njegovega odpora. In ko so nasprotniki danega pojava prepričani o njegovi neizbežnosti? Ko okolnosti, ki ga pospešujejo, postajajo zmerom mnogoštevilnejše in zelo močne. To, da njegovi nasprotniki spoznajo neizbežnost njegovega nastopa in pojemanje njihove energije, oboje predstavlja zgolj silo pogojev, ki ga pospešujejo. Taka dejstva spadajo torej takisto med te ugodne pogoje.

Toda energija odpora se ne zmanjša pri vseh njegovih nasprotnikih, pri nekaterih ob spoznanju njegove neizbežnosti celo zraste in se izpremeni v energijo obupa. Zgodovina vobče, zgodovina Rusije pa še posebej, nudi nemalo poučnih primerov tovrstne energije. Upamo, da se bo čitatelj brez naše pomoči spomnil nanje.

Tu nas prekine g. Karejev, ki se kajpak ne strinja z našimi nazori o svobodi in nujnosti in poleg tega tudi ne odobrava našega posebnega nagnjenja do »skrajnosti« silnih ljudi, pa vendar na straneh našega lista z zadovoljstvom zasledi misel, da je osebnost vendarle lahko velika družbena sila. Spoštovani profesor radostno vzklikne: »Saj sem zmerom dejal, da je tako!« In to je res. G. Karejev in vsi subjektivistični so zmerom osebnosti pripisovali precejšnjo vlogo v zgodovini. In bili so časi, ko je napredna mladina, ki je stremela za plemenitim delom v skupno korist

in zato iz čisto naravnih razlogov rada cenila pomen osebne iniciative, prav zategadelj z njimi zelo simpatizirala. V resnici subjektivisti ne le, da ga niso znali rešiti, marveč vprašanja o vlogi osebnosti v zgodovini niso znali niti pravilno postaviti. »Dejavnost kritično mislečih osebnosti« so postavljali nasproti vplivu zakonov družbeno-zgodovinskega razvoja, in tako ustvarjali nekako novo vrsto teorije faktorjev; kritično misleče osebnosti so bile en faktor imenovanega gibanja, drugi faktor pa so bili njegovi lastni zakoni. Rezultat tega je bila dvojna neskladnost, s katero se je bilo moči zadovoljevati le toliko časa, dokler je bila pozornost dejavnih »osebnosti« obrnjena na praktične dnevne nevšečnosti, dokler se jim torej ni bilo treba baviti s filozofskimi vprašanji. Ko pa je v osemdesetih letih nastopilo zatišje in tiste, ki so bili zmožni misliti, naravnost prisililo v filozofsko razmišljanje, tedaj je nauk subjektivistov pričel pokati po vseh šivih in lezti narazen, prav kakor tista znamenita suknja Akakija Akakijeviča.¹² Nobene zaplate niso mogle nič popraviti in misleči ljudje so se drug za drugim pričeli odpovedovati subjektivizmu kot nauku, o katerem je jasno, da nikakor ne drži. Kakor pa je zmerom v takih primerih, je tudi tu reakcija proti njemu privedla nekatere njegove nasprotnike v drugo skrajnost. Če nekateri subjektivisti, hoteč odkazati »osebnosti« kolikor moči širšo vlogo v zgodovini, niso hoteli priznati zgodovinskega gibanja človeštva za zakonit proces, so nekateri izmed njihovih novejših nasprotnikov, hoteč kolikor moči bolje začrtati zakoniti značaj tega gibanja, po vsej priliki radi pozabili, da zgodovino delajo ljudje in da dejavnost osebnosti v njej ne more biti brez pomena. Proglasili so osebnost za *quantité négligeable*. Teoretično je taka skrajnost prav tako nedopustna kakor tista, h kateri so prišli najzagrizenjši subjektivist. Žrtvovati tezo antitezi je takisto neutemeljeno kakor zavoljo teze pozabiti na antitezo. Pravilno stališče bomo našli šele tedaj, ko bomo znali v sintezi združiti momente resnice, ki jih vsebujeta.¹³

(Dalje prihodnjič.)

¹² Glavni junak Gogoljeve povesti »Plašč«. Op. prev.

¹³ V stremljenju po sintezi nas je prehitel že sam g. Karejev. Toda žal ni prišel delj, kakor do spoznanja resnice, da človek sestoji iz duše in telesa.

Ali ste že poravnali naročnino?

Tone Čufar:

SIRENA

Kakor ranjena zver
je tovarniška sirena
vsako jutro, vsak večer
in večkrat čez dan
v nebo zarjovela.
Kakor roboti brez krvi
smo se na njen poziv
vsak delavnik
po tvornici razšli.

Če nas je toplo sonce grelo,
če nas moril je zimski mraz
ali pojil dežja nalive,
njen divji klic je bil ukaz,
naj zgrabimo za delo.
Njen blazni žvižg je bil signal,
da stroji čakajo na nas,
da se začanja karneval,
ki tirja naš težak napor.

Vse je sirena oznanila:
začetek dela, konec in premor.

Zdaj pa molči,
ker tvornica stoji.
Ropot kolés je onemel,
sirenin žvižg utihnil,
zaslužek naš čez noč skopnel,
obstanke našega edini vir
je kakor bolnik izdihnil.

Brez dela smo
in vsak dan bolj gladujemo.
Usoda naša je gorjupa,
nihče zaslužka nam ne da,
nikjer ne vstaja iskra upa,
da bo za nas
še srečen čas
sredi današnjega sveta.

Ivo Brnčić:

PRVI UPOR

Tistega ponedeljskega jutra je planil šestošolec in repetent Tone Žgur iz spanja z divjo predstavo padanja v globino. Prepadeno je gledal okoli sebe; slabo prespana, nervoznih sanj polna noč ga je še oklepala ko megla. Navdajalo ga je temno občutje, da je nekaj nápak, pa se ni mogel domisliti, kaj bi bilo. Poležal je še za trenotek in je gledal v prazno: soba je bila siva in majhna, kakor so vse takšne izbe po vseh malomeščanskih stanovanjih sveta; spet ga je zbolelo ob pogledu na ta odljudni, prašni prostor, kjer so se kretali ko avtomati zmerom isti ljudje in so se trli v gnili, razkrajajoči se sredini; kjer so trohnele že davno mrtve, omejene, predsodkov, družabnih laži in ponarejenosti prepolne življenjske oblike, ki so usmradile s svojim mumijskim vonjem že poslednji kot tega mesta, te hiše, te sobe.

Iz kuhinje je udarjal ropot; planil je pokonci in med napravljanjem je z bolno sovražnostjo poslušal, kako je mati napravljala zajtrk. Sleherno jutro je slišal v tem tesnem stanovanju iste zvoke, je srečaval iste ljudi in še duh kave, ki se je vlačil iz kuhinje, je bil poznan do zoprnosti. Mati je podrsavala okrog štedilnika, slišal je žvenket skodelic in šum mleka, ki je vrelo v kozici. Potem so se za vrati oglasili težki, pretrdi koraki. Tone Žgur se je stresel: to je bil oče. Pričel se je hitreje oblačiti, zakaj občutje neznane nevarnosti je naraslo. Pa koj ga je prekinil podarek besnosti, ki je zazvenel v očetovem glasu. Nezavedno je zadržal dih in je prisluhnil ko vlomilec.

»Kje je bil fant včeraj?« je vprašal oče; besede so bile robate in surove, nemara še bolj, ker je bil besednik neviden.

Materinega odgovora ni bilo slišati. Tone Žgur je razprl oči; zdaj je butnilo vanj, odkod ta strah! Danes bo vprašan čez vse leto iz matematike! — Glas v kuhinji je prekipel v kričanje:

»Takó, strela, in danes bo kajpada padel, pob prekleti, ti ga pa kar puščaš, da se potepa, namesto da bi se učil!«

Hkrati s kletvico, ki je padla ko udarec z bičem, so se vrata odprla kakor bi odletela iz tečajev. Zdaj je stal oče pred njim.

»Kod si se klatil včeraj, a?« je zarežal preteče.

Mladi človek je povetil pogled in ni črnil. Poniglava, sramotna groza ga je popadla. Naj je tudi imel osemnajst let in je vedel marsikaj, čeprav je že zdavnaj doumel, koliko je prav za prav vreden ta človek pred njim, je vendar trepetal ko tepeno ščene. Zakaj ta strah je nosil na plečih že izza mladih let in včasih se je zdelo, da razen te večne skrite groze ni nobena stvar zares njegova. Oče, ki ni bil živi duši blizek, in mati, ki v svojih skrbeh in pehanju ni imela ne časa ne smisla za njegove najgloblje utripe, sta mu bila tujca; bila je to ena tistih, notranje že zdavnaj razkrojenih malomeščanskih družin, ki jih drži skupaj edino še gmotna potreba in nezavedna navada. Kakor se je malo menil zanj, ga je oče trdó prijemal, kadar ga je imel pred očmi; ali to je bilo samó iz neke zapovedovalne, korporalske nuje, ki je tičala v tem mrkem, praznem človeku kakor sploh v tolikih ljudeh, ki jim je to življenje upognilo hrbet in potlej morajo nekje maščevati svoje ubito dostojanstvo; stari Žgur je bil človek neusmiljenega reda, ki je vsmerjal svoja pota po treh, štirih ko granit nepremakljivih načelih, in eno izmed njih je bilo to, da je za študenta, ki je padel v šesti šoli, škoda vsakega beliča in slednje človeške besede. Ni bil morebiti oče Toneta Žgurja edini, ki je vzgajal mladino s tako filozofijo, o ne, niti zdaleč ni bil edini! Ali Tone Žgur je živel v tej strupeni okolici že osemnajst let; poleg tega je bil še vse premlad, da bi bil dojel to, nemara hudó odrešilno okoliščino. Ta hip je bilo zanj nedvomno le to, da predstavlja vzgojni sistem njegovega očeta zgolj drugo stran palice, ki ga je tepla vsa leta in ki ga bo danes med matematično uro lopnila dodobra.

Fant je vsevidil molčal; oni je sršel vanj izpod naježenih obrvi. Potlej ga je divje nahrulil:

»Ali bo kaj? Odgovori!«

»Na izletu sem bil,« je čisto tiho povedal študent.

Udarec, ki ga je dobil osemnajstletnik čez obraz, je bil podel in brutalen. Tone Žgur je presunljivo zakričal. In ko ga je oče še in še bil po glavi in po obličju, ko je gledal pred sabo to surovo, okrutno lice z mačjimi brki in rumenimi zobmi, ki jih je odkrivalo med ploho prostaških kletvin, to lice, ki je zdaj izgubljalo še zadnje sledove človeške podobe, se je pred sinom, ki se je branil z nemočjo majhnega otroka, odprlo naenkrat v vsej

svoji grozotnosti vse njegovo življenje. Bila so dolga leta odmiranja v teh zaprašeni sobah in nepretrganega, zagrizenega otepanja s tem strašnim človekom in z njegovimi tremi, štirimi načeli; bila so leta naveličanega posedanja po šolskih klopeh, leta nevrotičnih popadkov ob deski, popisani z nerazrešljivimi številkami in pismenkami, leta strahopetnega mešetarenja za ocene, klavrnega varanja predstojnikov in staršev, nenehnih občutkov krivde in groze, ogorčenih poniževanj samega sebe in samomorilske prepričanosti o lastni manjvrednosti...

Ko se je spet zavedel, je bil že sam. Soba je še odmevala od treska duri, ki jih je bil oče zaloputnil za seboj; zdaj je zmerjal v kuhinji. Tone Žgur je obslonel ob postelji; tiho je stokal; lica so ga žgala od udarcev in v sencih mu je nabijalo. Strahotna zmeda čuvstev je butala v njem in jasno je bilo zgolj eno: ogabno, vseuničujoče občutje popolne potlačenosti, skrajne zavrnjenosti in dokončne odvišnosti.

Pobral je knjige in se je brez zajtrka splazil iz hiše. Vlekel se je ko pes z razbitim hrbtiščem skozi umazano predmestje; ko pa je stopil na prostrani trg sredi mesta, mu je spet zaključevalo v želodcu: tam je stala gimnazija.

Velikansko, v tri nadstropja zidano in z brezlično rumeno barvo prepleskano poslopje je bilo čuda podobno jetnišnici. Pred vrati sta negibno stali dve oškrbljeni alegorični postavi, ki ju že zdavnaj ni več nihče opazil in sta razpadali ko dve okameneli priči nečesa davno preživelega in preteklega. Izza dolgih vrst temnih in v pedantski simetriji razpostavljenih oken je bilo slišati zamolklo bučanje. Velika vrata so zijala ko lačno žrelo; v temačni veži so koraki odmevali kakor v mračnem podzemeljskem hramu. Vse: od brezhibne železne ograje pred poslopjem, preko izlizanih stopnišč do temnorjavih duri z mrtvimi številkami na belih tablicah, še zrak, ki je bil zmerom zatohel, brezokusen in suh, vse je dihala vsiljiv red, togo uradnost, otrdel in strog hlad. Še odsevi v okenskih steklih so bili prazni in službeni ko mrzel blesk očal na izsušenem šolniškem licu.

Jutro v parku, ki je Tone Žgur stopal skozenj, pa je bilo čudovito lépo. Vseokrog je pela, brstela, živela polna pomlad, ko stanji so razsipali belo cvetje in so rasli, da bi človek skorajda slišal bujno pretakanje sokov v zelenih, nabreklih poganjkih. Vrabcí so se prerekali in se v krošnjah drli kakor za stavo. Ozračje je bilo še džungelsko sveže od vlažne jutranje megle, ki je zdaj hlepela v višino. Stari grad zadaj na hribu je bil umit in svečan. Nekje nad vsem je bilo slutiti slepečo svetlobo junjskega sonca.

Ali Tone Žgur je stopal venomer z istimi starčevskimi koraki. Klapoušna in suženjska bojazen, ki mu je vrtala v drobu, se je kričeče odbijala od spomina na prostost včerajšnjega dne, na hojo med košatimi gozdovi in na neizmerno prostranost gorskih višin. Danes pa je bil ponedeljek in najtežji dan vsega tedna. In

Tone Žgur ni bil več oni zdravi mladeč, ki je znal pokazati v trdih stenah, v snegovih in burjah vso tisto vztrajnost in hotenje, ki mu jo je vselej doma in v rumenem poslopju prevzela čudna in bolna omrtvičenost. Vse to je bilo neskončno daleč, je bilo težko, kakor je vsak lep spomin težak; gnilo občutje malovrednosti mu je divje ruvalo v podzavesti; — zdaj je bil zgolj še plašen nevrastenik, ki se je vil v krčih temotnih kompleksov, bil je pohabljen bitje, ki je z grozo branilo svojo mladost v dušecem, zagrizenem in neenakem boju z ljudmi okoli sebe in s tem rumenim poslopjem.

Sveže pomladno jutro se je bilo umaknilo vročemu, prašnemu dnevu, ki je bil v učilnicah še bolj zaspan in puščoben. Mladi ljudje v ravnih vrstah klopi so sedeli dremavo in brezbržno; to tukaj se je godilo brez pristanka njihove volje in zategadelj so se pač morali zakleniti sami vase, ubežati v trpno, robotsko pokornost vsiljenemu redu; to je bila edina možnost odpora — izrabljali so jo izdatno. Njihovi obrazi so razodevali naveličanost in vse oči so bile odsotne. Skozi okna je udarjal hrup vozil in korakov, v prostorni sobi pa je bilo slišati le podrsavanje nog, pokašljevanje, šum papirja in bogve kje je brenčala sitna, nadležna muha. Tone Žgur si je bil podprl glavo z dlanjo in je strmel mimo stolpcev črnih črk v črvivo, narezano klop. Moj bog, si je mislil, in volčja, prvinska žalost je kopala v njem, ampak saj je vseeno. Čemu sem še včeraj lazil med skale in borovce, ko pa nič ne pomaga, ko pa sem danes spet pust in bolan kakor bi se ne bil nikoli ganil iz mesta. Samo še težje je vsakokrat. —

Profesor matematike ni bil slab človek. Ali tudi on, ki navsezadnje ni bil kaj prida starejši nego nekateri teh mladih ljudi, je nosil na sebi nevidne vezi tega poslopja. Njegovo življenje in poklic, ki je pred nedavnim stopil vanj, ne sicer s slepo vznešenostjo neizkušenega mladostnika, ali vendar z nekim moškim zaupanjem v uspešnost volje in napora pri premagovanju neizogibnih težav — oboje je bilo malo rožnato in polagoma je mnogo zasnov klonilo v njem. Zamrežen je bil v predpise in v paragrafe, ki so budno čuvali, da bi ne prišel z mladimi dušami v neposreden stik; otepal se je nenehoma z borno plačo, ki ne le da ni bila zadostna, da bi zaživel zvrhano, polno in svojih sposobnosti dostojno življenje ter ga je tlačila v malenkostne, filistrske vsakodneвне skrbi zastran malopomembnih in ničevih reči, — temveč se je moral v teh utesjenih razmerah odreči tudi tisti globoki notranji nuji za rastjo, za izpopolnjevanje v svoji stroki, ki jo je skrival že iz mlada kot svojo zadnjo skrivnost. Ni bil karijerist, ne; toda bil je vendarle še toliko mlad in podjeten, poleg tega pa takisto toliko nadarjen, da je tiha ter malone sramežljiva želja za resničnim znanstvenim delovanjem plamenela v njem ko podtalni ogenj, ki je dajal toploto vsemu njegovemu življenju. Zdaj pa je sredi predpisov, pravil, zaspanega miru učilnic in sredi dijakov, ki bi jim bil rad brat, a se je trl — ne

po lastni ne po njihovi krivdi — že od prvega dne ž njimi v malenkostnem in nečastnem boju, zdaj je opazoval z rastočim vznemirjenjem, kako grebeta vanj prerana zagrenjenost in topost. Postopoma ga je tlačilo k tlom tisto zahrbtno, počasno medsebojno grizenje z mladimi ljudmi, ki je čutil, da bi jim moral biti vodnik in prijatelj, ki pa so sleherno njegovo kretnjo odbijali s skoraj sovražno upornostjo in je sam določno vedel, da je njegova odgovornost za to stanje obupno majhna v primeri s pezo, ki jo je navalilo nanj in nadnje rumeno poslopje; senca le-téga ni bila v njegovi podzavesti nič manj črna kakor v duši poslednjega njegovih dijakov.

Tistega dne je bil vstal z brnečim, težkim pritiskom v lobanji. Prejšnji večer je bil prelistaval tisto redko znanstveno literaturo, ki je mogel v svojih skopih razmerah priti do nje. Bil je sam v svoji majhni, revni sobici in takrat se je v njem iznenada in po dolgem presledku zopet zganila mladost. Duh mu je pričel delovati jasno in napeto, kakor v onih že domala davnih časih, ko mu še niso mrle ideje pred votlimi in brezpomembnimi vsakdanjimi skrbmi; stari problemi, še izza tistih lepih študentskih dni zaupanj in skorajda vernih prepričanj, da mora človek odgonetiti vse tisto, kar mu je sploh dosegljivo, problemi, ki se je sedaj še komaj katerikrat spomnil nanje, so vstali pred njim ko zavest neporavnane dolga. Spet se je začutil mladega, sposobnega, ustvarjajočega; ali to pot se k resnemu delu ni mogel povrniti — preveč se je bil zanemaril. Tako se je le opajal s spomini in z načrti, hodil je z dolgimi koraki iz kota v kot in v notranjosti mu je prepevalo. Ni vzdržal med stenami; zunaj se je razlival omamen predpoletni večer; začudil se je, kako je postal naenkrat spet dovteten za prirodo. Gnalo ga je na prosto.

Potlej je srečal veselo družbo znancev; bil je preveč široke volje, da bi se jim upiral. Nedolžna zabava pa se je prevalila v bedasto, klavrno malomeščansko popivanje, da nihče ni prav vedel, kako in kdaj. Nazadnje je še njegovo lepo razpoloženje utonilo v nesmiselni vinski motnjavi.

Ni bil pivec, ne! To jutro pa, ko se je zbudil z zoprnim okusom kislega vina na jeziku, s topo bolečino v glavi ter z občutkom neznanske praznote v sebi in okoli sebe, in ko se je spomnil poraznega nasprotja med čuvstvenim prebujenjem pretekelega dne ter med njega žalostnim zaključkom, je vzkipela v njem težka, morasta nejevolja. »Še piti naj začnem; samo še tega mi manjka!« si je žolčno očital. A kes ni bil popoln in odrešilen; le nervozna razkačenost je brenčala v njem ko jata sršenov. Tako je prišel v rumeno poslopje razdražen, neprespan in bolan.

Šolsko leto je bilo tik pred koncem. Naveličano je brskal po katalogu. »Saj je vse to itak odveč!« je grenko pomislil. Ozrl se je po razredu: oni večni, komaj polzakriti kljubovalni izraz na mladih obličjih ga je gnal v nedoločno, sramotno besnost; nič več se ni zavedal vzrokov in vzročnih zvez. Za trenotek je za-

sovražil vse te mlade ljudi, ki so bili njegovi mučitelji in ki jim je takisto sam moral biti birič. »Kako me opazujejo! Vraga! Najbrž vsi vidijo in vedo, da sem bil pijan. — Oh!« je stokal pri sebi brezmočno. »Le kaj naj tukaj storim? Konferenca pred durmi. Prokleta! — Jamšek — izprašan. Ne morem pomagati, padel boš, fantè. In tale — v redu... Pa tale tukaj? Aha: Žgur!«

Tone Žgur je planil kvišku kakor iz morečega sna. Pobledele je in v želodcu ga je tesno zagrabilo. Matematika! Konferenca! Včeraj še je bil na gorah, zjutraj ga je oče pretepel; zdajle bo vprašan. Zdaj gre zares... »Padel bom!« mu je zaključevalo v možganih, ko je stopal na oder.

S prestrašenimi, otroškimi, domala prosečimi očmi je zrl na profesorja. »Kaj morem zato, da mi tvoj predmet ne gre in ne gre?« je pomislil kakor bi moledoval.

Profesor mu je mimo svoje volje vrnil mrzel pogled in je naglo umaknil oči. Za bežen hipček ga je skrita prošnja v dijakovem licu, že na očitek meječa, presunila do dna. Ali koj ga je zopet preplavila gorjupa, egoistična razdraženost. »Kaj morem jaz za to!« je srdito razglabljal in ni vedel, da onemu odgovarja. »Ti in jaz — oba sva tu zaslužjena. In naposled — kaj hudiča me briga vse to!« In že se ni zavedel, da bo sedajle na tega, pred njim docela nekrivega mladega človeka prevrgel svojo lastno težo.

»Nalogo!« je izustil suho in mrzko ter je izprožil roko, ne da bi se bil v dijaka še enkrat ozrl.

Šestošolec Žgur se je napel ko struna. Učilnica je postala bela ko ledenica. Ali je mogoče, da je pozabil? Tako popolnoma pozabil? Kaj...? Stal je vzravnan ko žrd in le njegove oči so govore.

»No?« je ponovil profesor in ni slišal, da ta tečni glas ni njegov.

Dijak ni zinil besedice.

Oni se je počasi okrenil. »Moj bog, kaj pa bolšči tako neumno!« se je natihoma razsrdil. Odsekal je z rezkostjo podčastnika:

»Nimate? Ne? — No, prav! lepo delate.«

»Jaz...« je zajecjal Tone Žgur. Zaznaval je natančno, kako spet hlasta po njem tista zonasta zbežanost, ki se ji ob vsem naporu ni mogel iztrgati nikdar, kadarkoli je stal pred to črno desko in se je zapletal v številke, korene, enačbe in formule kakor toneči plavač v šavje. To je bilo edino trdno spoznanje tega trenutka. Temu so dejali po navadi »izgubiti prisotnost duha«. Ali to je bilo vse nekaj globljega, nekaj pomembnejšega in tehtnejšega.

»Nič!« ga je živčno prekinil profesor matematike. »Vprašani ste zadnjikrat. Brez naloge ste. — Pišite!«

(Konec prihodnjič.)

Oskar Drenik:

K SLOVENSKEMU PREVODU 'ANTI-DÜHRINGA'

(Friedrich Engels: »Gospoda Eugena Dühringa znanstveni prevrat«. Poslovenil Miha Lavrič. Založba »Nova Knjiga«, Ljubljana, Idrijska 13.)

»Vse dežele imajo žal svoje Dühringe. Kdo ve, kakšne »Anti-Dühringe« bi bil kak Engels napisal v kaki drugi deželi? Resnični pomen te knjige je po mojem mnenju ta, da socialistom v drugih deželah, kjer govorijo druge jezike, daje možnost, oborožiti se s kritičnimi metodami, brez katerih je nemogoče pisati vseh teh »anti-jev«, ki so nujno potrebni za boj proti vsem tistim, ki napadajo socializem v imenu vseh takih, povsod kar mrgolečih sociologov. (Antonio Labriola.)

Te besede znamenitega italijanskega marksista veljajo tudi za naše razmere. Kdor je čital slovenske meščanske in malomeščanske ideologe in doslej ni mnogo slišal o marksizmu ter vzame v roko to Engelsovo delo, bo v Dühringu s presenečenjem zagledal fotografije vseh svojih dosedanjih avtoritet, velikih in malih. Ko se Engels prešerno zabava z Dühringom na področju filozofije, biologije, morale, prava, dialektike, tedaj v njegovih citatih mestoma nehote pozdravljamo tu dr. Vebra, tam dr. Aleksiča, tu spet dr. Spektorskega, tam dr. Ozvalda; na področju ekonomije in socializma tu dr. Gosarja, tam dr. Pitamica, tu dr. Kreka, tam Abditusa in dr. Knafliča in vse malomeščanske ter revizionistične socialiste, — tiste, ki so »Anti«Dühringa« »brali« in ga niso brali — ter mlajše slovenske esejiste in beletriste. Skoraj ga ni takega, ki mu ne bi mogli prisoditi svojega kottička. Kdor hoče to Engelsovo knjigo s pridom in resno študirati in ima dovolj časa, temu bi priporočali vzeti v roko najprej nekoliko del omenjenih meščanskih pisateljev in potem Anti-Dühringa, kar mu bo omogočalo boljše razumevanje Engelsa in mu bo dajalo velik užitek pri delu. Posebno važno bi bilo, če bi si tisti, ki bodo res tako študirali, sproti zaznamovali vsa mesta, kjer Engelsova kritika velja tudi za razne slovenske pisatelje, tako da bi jih na podlagi takega kolektivnega dela pri prihodnji izdaji »Anti-Dühringa« lahko citirali pod črto, kar bi prihranilo pisanje posebnih kritik.

Kaj je učil Dühring in kdo je bil? Za sodobnike je predstavljal veličino, kakor nihče od naših naštetih.

V sedemdesetih letih preteklega stoletja, po razpadu prve internacionale, v času, ko sta Marx in Engels živela v izgnanstvu v Londonu, je socialistično gibanje v Nemčiji doživljalo svoj orjaški mladostni polet; bilo je to pred združitvijo lasallovcev in eisenachovcev (marksistov). Voditelji marksistov (Wilhelm Liebknecht, Bebel) sami niso imeli pravega pojma o marksizmu, kar se je seveda odražalo v njihovih govorih, člankih in programih ter je dajalo vzrok za nezadovoljnost Engelsu in Marxu, tako da se je ta nekoč pozneje ironično izrazil: »Jaz nisem marksist«.

Veseli zmagovitega gibanja so povsem pozabljali na teorijo in so pozdravljali zapovrstjo vse zastopnike znanosti, ki so se nagibali k socializmu ter sprejemali od njih vse, kar je gibanju prišlo, zamižali so pa nad napakami ter so se obračali proti »dlakocapskim« teoretičnim prepričanjem. Gibanje jim tudi ni dajalo časa, da bi se bolje ukvarjali s teorijo; upoštevati je treba, da so prav za prav imeli le dve Marxovi knjigi: »Manifest« in prvo knjigo »Kapitala«. »Kapital« je služil Liebknechtu za velike parlamentarne govore o delavski zakonodaji in o izkoriščanju proletariata, filozofski del »Kapitala« pa je bil, kakor pravi Plehanov, »nečitano poglavje priljubljene knjige«. Pripomniti je treba tudi, da je takrat poznavanje Heglove filozofije padlo; brez Hegla je pa nemogoče prav razumeti »Kapital«, kakor je dejal eden od največjih Marxovih naslednikov.

Tedaj je dr. Evgen Dühring, mož z enciklopedično izobrazbo, ki se je lahko vsestransko in svobodno orientiral v filozofiji in v družbenih znanostih, v svojih knjigah podal zaključen svetovni nazor ter populariziral svoje teorije kot docent na berlinski univerzi; bil je mož, ki si je med mladino pridobil posebnih simpatij s svojo neustrašeno doslednostjo in odkritostjo, s proslavljanjem Marata, Babeufa in pariške komune — spričo razmer na pruski kraljevi univerzi v primeri z našimi znanci gotovo veliko junaštvo — in s tem, da si je nakopal sovraštvo ostalih profesorjev; bil je vseskozi poštenjak ter je v svojem 28. letu izgubil vid, tako da je podobno pokojnemu Radiću moral študirati le s pomočjo drugih, navadno povsem tujih ljudi.

Teorije utopičnega socialista Dühringa so takoj pridobile najprej socialistične študente, potem pa delavske voditelje, tako da skoraj lahko rečemo, da so bili vsi delj ali manj časa, deloma ali v celoti njegovi pristaši! Bernstein n. pr. ni leta 1873. zamudil niti enega Dühringovega predavanja in je bil njegov glavni apostol. On je pridobil Fritzscheja, Mosta, Bebla in deloma tudi Liebknechta. Bebel je napisal v »Volksstaatu« članek »Ein neuer Kommunist«, s katerim pozdravlja Dühringa kot človeka, ki pristopa k novemu nazoru iz globokega prepričanja in ne iz osebnih interesov, ter proglašja Dühringova dela za najboljše, kar je bilo napisanega izza izida »Kapitala«. Nad Dühringovim pobijanjem Marxa so pa vsi zamižali. Nastal je nov bojni klic »Marx in Dühring«; pri nekaterih se je parola: »tu Marx — tu Lasale« kmalu sprelevila v novo: »tu Dühring — tu Marx in Lasalle«.

Dühringova slava je šla tudi v inozemstvo, predvsem v Rusijo, spet največ po Bernsteinovi zaslugi. Prilastili so si ga tako-

¹ V svojem najnovejšem delu »Die materialistische Geschichtsauffassung« je Karl Kautsky v mnogih točkah — tako v odkritem odstopanju od Engelsove dialektike — zajadral nazaj k — Dühringu.

² Ko je Engels iz Londona vprašal, kdo je napisal tisti članek, so vsi po vrsti odgovarjali »jaz ne« in Bebel je tudi pozneje vedno rad molčal o svojem avtorstvu.

zvani »narodniki« in vzeli iz njega spet ono, kar jim je prijalo. Voditelj tega gibanja (iz katerega se je pozneje odcepil in osamosvojil ruski marksizem) Mihajlovskij piše: »Posebno pozornost zasluži čuvstvo maščevanja radi ogromnega zgodovinskega pomena, ki mu ga naš mislec pripisuje. Z njegovega stališča je maščevanje temelj celokupne pravne filozofije... Zlo obstoji in treba se je proti njemu boriti, včasih z grozovitimi, celo terorističnimi sredstvi.« Na tej poti in v tem navdušenju za Dühringa je teroristična praksa »Zemlje in volje« prešla v politični teror »Narodne volje«. Drugi oboževatelj Dühringa je bil poznejši menjševik Axelrod, ki je Dühringa kot reven študent-emigrant obiskal v Berlinu ter mu je Dühring posodil svoje korekture, vendar mu pa pozneje na pisma ni niti odgovarjal, češ, da že Axelrodov naziv »Werter Herr Kollege« dokazuje »vso breztaktnost in domišljavost tega Juda«. In naslednji mladostni pristaš Dühringa je bil celo sam oče ruskega marksizma — Georgij Plehanov! Vendar se je le-ta omejil na formulo »Marx in Dühring«. Kakor sta pozneje oba priznala, je njuno dühringštvo izviralo iz nepopolnega poznavanja Marxa; izposodila sta si pri Dühringu tisto, kar je pri Marxu dozdevno manjkalo: »organizacijo svobodne družbe od spodaj navzgor« »na podlagi svobodne pogodbe med različnimi družbenimi skupami in komunami«, — to zato, ker nista vedela, kako velik pomen pripisuje Marx strokovnim organizacijam, ki jih je Lasalle povsem zanemarjal (in pod njegovim vplivom nemški »marksizem«).

Prvi, ki je v Nemčiji uvidel Dühringove napake in utopizem, je bil W. Liebknecht. Do tega spoznanja so mu vsekakor pripomogle ostre klofute v Engelsovih pismih, ki jih je prejemal kot urednik »Volksstaata«. Nato je pa Liebknecht začel prositi Engelsa, naj bi napisal kritiko Dühringa. Vendar Engels ni bil za to prav nič razpoložen. Prvič je bil ves poglobljen v študij prirodoslovja in je snoval svoje novo prirodoslovno delo, ki ga ni nikdar izdal.⁵ Drugič mu je bilo osebno neljubo in mučno, nasto-

⁵ Rokopis iz Engelsove zapuščine je izdal Rjazanov v »Marx-Engels-Archivu«, njega odlomek je bil preveden lani v zagrebški reviji »Kultura« pod naslovom »Dijalektika u prirodi«. Napačno je mnenje, da je med prirodno filozofijo v »Anti-Dühring« in med »Natur-dialektiko« kaka bistvena razlika. — V »Delavski politiki« z dne 10. marca str. 4. čitam: »Upoštevati je sicer treba, da so nekateri izsledki prirodnih znanosti, kakor jih navaja Engels, že zastareli in to tudi ne more biti drugače, vse ostale ugotovitve Engelsa, zlasti o družbenih vedah, pa ostanejo snovna podlaga vsakemu delu v duhu znanstvenega socializma.« Besedo »zastareli« v tej zvezi razumem kot »ovrženi« in zelo verjetno je, da tiče za tem machizem (Hilferding, Eckstein), neokantianizem (Max Adler), neovitalizem in neolamarckizem (Eckstein) in druge avstromarksistične struje, ki odstopajo od Marxovega dialektičnega materializma. S tem se odločno ne strinjam. Prav moderni izsledki prirodnih znanosti nehotе potrjujejo dialektični materializem.

pati proti človeku, ki se je boril za idealne namene in sam živel v zelo težkih materialnih razmerah⁴ in kot slepec ni imel možnosti, da bi intenzivneje študiral kritiko in se branil. »Enfant terrible«, ki je poleg Liebknechtovega neumornega prepričevanja dosegel, da je Engels vendarle pograbil za pero in se spravil k pisanju, pa je bil Bebel s svojim člankom, brez katerega se najbrž ne bi bila niti Marx niti Engels zmenila za navdušenje za Dühringa. Engelsu delo ni bilo posebno težko, ker je že imel nekak osnutek vsega svetovnega nazora — rokopis »Nemško ideologijo« še od leta 1847. v svoji miznici (Liebknecht in Bebel tega seveda nista vedela) in tu je bil marksizem že povsem zgrajen. Z januarjem 1887 je začel »Anti-Dühring« v odlomkih izhajati v lipskem »Vorwärts«, toda tako, da je Engels od svojih ostrih pisem, kakor jih je navadno pisal Liebknechtu, napisal ta čas najbolj besna in po krivici očital, da so v redakciji spet Dühringovi intriganti —; kajti razni odstavki so bili po mili volji izpuščeni in prestavljeni, da je navadno ves članek izgubil vsak smisel. Liebknecht se je opravičil, da je tako zaposlen pri volilni agitaciji — januarja so bile volitve — da vrši polovico uredniških poslov korektor, polovico pa stavec metteur. 13. maja je bil I. del (»Filozofija«) zaključen, koncem maja pa je bil gotski kongres. Pokazalo se je, kako velika je že bila nevarnost dühringščine in kako prav je imel Liebknecht: Odpor proti Engelsovim člankom je bil očiten in močan. večina je bila proti nadaljnjemu objavljanju. Liebknechtu in Beblu se je posrečil le kompromisovski umik, da se Engelsovi članki radi svoje »obširnosti« in »neinteresantnosti za široke mase čitateljev« preselijo v posebno revijo, ki naj bi izhajala kot znanstvena priloga »Vorwärts«. Kmalu nato je prišla Dühringu na pomoč še policija in univerzitetna oblast. Dühring je bil odpuščen z berlinske univerze, kar je bila seveda senzacija za vso Evropo in je povsod dvignilo vihar protestov in ogorčenja; naravno, da se je moral zanj zavzeti tudi »Vorwärts«. Študentje so organizirali protestna zborovanja in »Vorwärts« je priobčil cele pesmi in ode v Dühringovo čast. Dühring je hotel potem ustanoviti svobodno akademijo, svobodno visoko šolo, toda na tak način, da je odbil delavce; sodelovanje na delavski visoki šoli je odklonil; izrazil se je, da noče dati drugim možnosti, da bi ga izkoriščali, da ga je socialna demokracija izrabila v svoje strankine namene, da bi mu onemogočila znanstveno kariero. S tem je pa Dühring odbil delavce in vse svoje pristaše; Bernstein pravi, da Dühringa ni ubil Engels, temveč da se je ubil sam. Dühring je bil mrtev — ni pa umrla dühringščina, niso izginili elementi neznanstvenega, vulgarnega, utopičnega, reformističnega socializma. Engels je nadaljeval svoje delo — in značilno je, da piše v drugem in tretjem oddelku v

⁴ Liebknecht je pisal Engelsovi ženi: »Recite Engelsu, naj temeljito opravi z Dühringom, toda enega ne sme pozabiti: Dühring dobesedno umira od lakote.«

popolnoma drugačnem tonu; pisal je o Dühringu, mislil pa je na Mosta, Fritzscheja, Liebknechta in Bebla in pisal na nekaterih mestih celo direktno proti njim, le imenoval jih ni (n. pr. ko se obreguje ob demokratično, ljudsko »državo«).

Tako je nastal »Anti-Dühring«; delo je bilo ponatisnjeno v knjigi, v dveh zvezkih, med katerima je drugi izšel tik pred objavo zakona proti socialistom leta 1878. Nedostatek je bil odpravljen — marksisti so dobili v tem delu zaokrožen in v celoti podan svetovni nazor. Engels ga je sicer podal v obliki kritike, toda tako so napisana vsa velika marksistična dela, kajti oblika kritike je le nujni odraz dialektičnih resničnih profislovij v predmetu, ki ga pisatelji obravnavajo.⁵

V filozofskem oddelku »Anti-Dühringa« je Engels podal elemente dialektičnega materializma v polemični obliki. V pozitivni obliki jih je pozneje orisal v »Feuerbachu«. Obe deli sta res »namizni knjigi vsakega zavednega delavca«, kakor pravi avtor članka »Trije viri in trije sestavni deli marksizma«,⁶ gotovo najbolj pregnantnega, izčrpnega orisa marksizma v svetovni literaturi. Komur bošta ti dve Engelsovi deli radi pomanjkanja filozofskega in sociološkega znanja težko razumljivi, naj za uvod vzame kak lažji spis: n. pr. Sigmov »Naš svetovni nazor« (Cankarjeva družba, Ljubljana 1934), Thalheimerjev »Uvod u dijalektički materijalizam« (Zagreb 1933), Voljginovo »Materijalističko shvatanje istorije« (Beograd), Gorterjev »Istorijski materijalizam« (Zagreb, druga izdaja) ali dr. S. Markovića »Iz nauka i filozofije« (Beograd 1925).

Drugi oddelek »Anti-Dühringa« obravnava politično ekonomijo. Pri sistematičnem študiju bo za uvod v ekonomijo najboljše začeti z Marxovim najpoljudnejšim delcem, predavanje »Nadnica, cijena i profit« (Zagreb 1927), ki nas poleg Marxovega »Mezdnega dela in kapitala« uvaja v temeljne pojme in probleme in nudi čitatelju pregledno celotno sliko. Po teh dveh spisih je pa drugi oddelek »Anti-Dühringa« še danes edini merodajni vodnik v »Kapital« in skozi »Kapital« ter bo čitatelju, ki se spravi na originalno izdajo »Kapitala« (srbsko-hrvatski prevod I. knjige Beograd 1933; prevod II. in III. knjige je napovedan) olajšal razumevanje; tistemu pa, ki je navezan le na skrajšano Borchardtovo izdajo, bo »Anti-Dühring« nadomestil izpuščeno dialektiko blaga in bo poenostavil sliko zgodovinske celote. Lahko rečemo, da »Anti-Dühring« in Borchardtova izdaja »Kapitala« drug drugega dopolnjujeta.

Vsi trije oddelki »Anti-Dühringa« bodo po temeljitem študiju dali čitatelju popolno sliko vseh treh sestavnih delov marksizma.

»Anti-Dühring« je omogočil in dal vzpodbudo za nadaljna dela Kautskega (predvsem Erfurtski program!), Lafarguea, Pleha-

⁵ To v pojasnilo »dripu« v »Besedi« II, št. 11, na njegovo kritiko knjige Engels-Plehanov: Uvod v dialektični materializem.

⁶ V »Književnosti« 1933, šte. 8, str. 298.

nova, Mehringa in drugih marksistov, ki se na vsakem koraku poslužujejo argumentov iz te knjige. Lahko rečemo, da so že ves »Anti-Dühring« precitirali. Isti pomen kakor nekdanj ima knjiga tudi danes; moderni materializem docela potrjuje in izpopolnjuje Engelsa, nikakor ga pa ne zavrača. In vendar rastejo Dühringi kakor gobe po dežju kljub temu, da realni odnosi danes nudijo večjo možnost za spoznanje bistva stvari kakor v Dühringovem času. »Slovenec« (15. II. 1934. str. 7.) dajemo popolnoma prav, ko piše: »Zato je od naših slovenskih marksistov nekoliko korajžna gesta, da v predgovoru predvsem slovenski mladini stavijo v zgled Engelsovo delo. Pa menda ne pričakujejo, da se ga bo v trenutku, ko se ves svet obrača od materialističnega marksizma, oprijela slovenska mladina?! Sicer res radi capljamo za drugimi, toda duhovna usmerjenost naše dobe v čisto drugo smer je preočitna.« Ne oziraje se na to, da je »Slovenec« precejšen kos zemeljske oble popolnoma spregledal, vidimo v njegovem »vsem svetu« le majhen svet meščanstva in malomeščanstva, usmerjenega vedno bolj v fašizem, in v to drugo smer »caplja« (saj slovenski narod živi prav tako v kapitalizmu kakor drugi narodi, samo da je njegov lastni kapitalizem slab in zaostal in zato mora »capljati« za drugimi narodi) za drugimi katoliškimi pokreti v Evropi tudi »Slovenec« kajti tretje smeri ne more več biti, kakor za katoličana po sodnem dnevu ni več vic. — Plehanov je v svojih »Osnovnih problemih marksizma« že pred vojno jasno ugotovil in razložil; zakaj se »svet« od modernega materializma obrača; pokazal je tudi, da vsa moderna vélika in res pomembna prirodoslovna in sociološka dela resničnih znanstvenikov naravnost potrjujejo dialektični materializem, čeprav pisatelji to sramežljivo maskirajo ali se pa materializma niti ne zavedajo. Analogijo »propadanja« dialektičnega materializma toda v manj prikriti in manj rafinirani obliki, vidimo v »dvigu« rasne teorije pri »vsem svetu« velikega evropskega naroda v času, ko jo resnični dogodki najočitneje pobijajo, ko se ves nesocialistični in nekapitalistični svet, kljub vsemu rasističnemu in nacionalističnemu kričanju, v revolucionarnih skokih razvija v kapitalistične narode z enako kapitalistično strukturo, z enakimi, tej strukturi odgovarjajočimi ideologijami, — od Argentine do Kanade, od Turčije do Kitajske, od Japonske do Sijama, od Indije do Mandžurije. Dogodki gredo po svoji dialektični poti in ljudje sami hote ali nehote kopljejo grob rasizmu in antimaterializmu.

*

Na koncu naj izpregovorim o samem prevodu. Tistim, ki slovenskim marksistom očitajo pomanjkanje »plodotvornosti« in »originalnosti« ter »obožavanje starih tekstov«, bomo odgovorili tedaj, kadar bodo sami nehali čitati in prevajati v slovenščino sveto pismo stare in nove zaveze in bodo napisali originalno versko delo, odgovarjajoče posebni samobitnosti slovenskega ko-

lektiva, in kadar v svojih »samostojnih« politično-ekonomskih delih in uvodih ne bodo več prežvekovali vulgarno ekonomskih čenč buržoazije tujih narodov, temveč pokazali, katere posebne produkcijske, cirkulacijske in valutne zakone ima slovenski kapitalizem za razliko od drugih.

O jeziku samem bi imel na tem mestu le dve načelni pripombi k raznim »vrlinam« novejših slovenskih meščanskih pisateljev: Predvsem naj bi se marksisti izogibali iz prejšnjega stoletja izkopanih, povsem pozabljenih besedi ter novih izposojenk in skovank, ki sta jih prinesli dekadentna subjektivistična znanost in filozofija, ker te besede večinoma ne bogatijo jezika, temveč napravijo pojem nejasen. Tako n. pr. »istinitost« nam. »resničnost«, »dejavnost« nam. »delo« ali »delovanje«. Mojim znanecem je bil prevod »Tez o Feuerbachu« nerazumljiv, ker je prevajatelj rabil »dejavnost« za »Tätigkeit« (nesrečna beseda »dejavnost« zavaja čitatelja že po sami končnici, kakor da bi šlo tu za kako lastnost). Marksist naj bo razumljiv, eksakten, resničen; razumljiv toliko bolj, ker je resničnost že sama zelo komplicirana; le meščanski dekadent »oblikuje« nejasne in brezvsbinske, lepo doneče besede. Drugič se je pa pri znanstvenem tekstu, zlasti pri tako občutljivem, kakor je Engelsov ali Marxov, treba držati originala in je slabo, prevajati na beletrističen način iz golega strahu pred nekimi namišljenimi germanizmi.⁷

⁷ Germanizem je res, če pišem »povrednotiti« namesto »povečati svojo vrednost« (str. 159.). Tak germanizem odklanjam, ker napravi pojem nerazumljiv za Slovence, ker se res protivi duhu slovenskega jezika. Za naše mlade beletriste-filologe to ni germanizem, temveč »oblikovanje« besede. — Kam pa zavede beletristovski »antigermanizem«, nam pokažejo naslednji primeri — v pohvalo prevajalcu moramo reči, da so precej redki —: Za »ins Leben treten« rabi prevajatelj »zaživeti« (str. 2, 2. vrsta zgoraj). Čitatelj si pod tem lahko predstavlja, kar si hoče, kakor je pač bujna njegova fantazija. Rousseaujeva družbena pogodba je mogla zaživeti v meščanski demokratski republiki! Mistika, fantazija: Če se za resničen pojem »stopiti v življenje« bojite izreči iste besede, ker jih je v tej zvezi prvi spregovoril Nемец, čeprav bi jih slovenski delovni človek prav tako razumel, bi vsaj rekli »... nastati«, ne pa da ste namesto Engelsa postavili na to mesto nekega nerazumljivega Samoslovenca! — Dalje na str. 97 spodaj: »Plat zvona bije kapitalistični privatni lastnini« za »Die Stunde des kapitalistischen Privateigentums schlägt«. Ta Marxov stavek sem jaz prevedel v »Kapitalu« tako: »Ura kapitalistične privatne lastnine je bila« (str. 200). To je morda »germanizem« in naj bo zaradi mene, ne pomeni pa kakor »plat zvona«, da je treba iti kapitalizem reševat, temveč da mu ni več pomoči. S sedanjikom je Marx hotel v nemščini poudariti gotovost in neizogibnost; jaz sem rabil v slovenskem prevodu pretekli čas, tako tudi v francoščini univ. prof. J. Molitor, de l'Académie Française, »La dernière heure de la propriété privée capitaliste a sonné« (I. Tome IV, p. 274), dočim sta v angleščini Eden in Cedar Paul prevedla: »The knell of capitalist private property sounds« (p. 846, smrtni zvon... zvoni), v hrvaščini M. Porobić — R. Bosanac — A. Cesarec: »Kuca zadnji čas kapitalističke privatne svojine« (str. 791). Če bi šli po vsem svetu, bi »plat zvona« gotovo ostalo osamljeno slovensko dete — znak, da je pri vseh narodih na svetu enaka logika, le slo-

S temi načeli se prevajatelj »Anti-Dühringa« ni še popolnoma sprijaznil in zato jih na tem mestu poudarjam, ker smatram kot potrebno, da bi bodoči prevodi upoštevali te pripombe in da bi se prevajatelji vendar docela otresli moderne meščanske »filozofije jezika«.

Petinspetdeset let je preteklo, odkar je Engels napisal »Anti-Dühringa«. Knjiga je prevedena v jezike vseh civiliziranih narodov. Slovenci smo seveda zadnji. Mnogo zablod in prevar bi bilo preprečenih, mnogo energije bi bilo potrošeno v pravi smeri, mnogo naprednejše bi bilo danes slovensko gibanje, visoko bi nadkriljevala marksistična literatura vso ostalo, če bi bila knjiga prevedena ob začetkih slovenskega delavskega gibanja. Toda našim »očetom« so bili najbolj važni konzumi. Vse, kar so rodili na teoretičnem polju, so bili kasarikovsko-bersteinovski »Naši zapiski« žalostnega spomina in Knafličev »Socializem«, katerega bi lahko kot učno knjigo priporočali vsakomur, kdor hoče mogočno razlagati marksistično dialektiko in ekonomijo. Še po vojni je bil profesor Veber povabljen kot predavatelj za »Delavsko akademijo«. Delovnemu ljudstvu, ki ima svojo mogočno in resnično teorijo — dialektični materializem, naj predavajo konfuzni meščanski profesorji! V času, ko je bil »Anti-Dühring« pri drugih narodih duševna lastnina vsakega zavednega delovnega človeka, je bil nekdanjim našim »voditeljem« tuj, zato jim je bil neznan tudi marksizem in zares jim ne moremo ničesar očitati, če niso učili stvari, ki jih niso poznali prav nič ali pa le površno.

Ne smemo si delati iluzij, da bo »Anti-Dühring« kar čez noč

Tu delujejo drugi interesi, ki se upirajo jasnemu spoznavanju. Prav tako si ne ustvarjajmo iluzij, da bo osvojil inteligenco. Po dialektiki svojega razvoja se je meščansko in malomeščansko razumništvo izpreverglo v svoje nasprotje. Najmanj razumevanja je pričakovati od meščanskih esejistov in kritikov; to je tista plast inteligence, ki si je v svojem poklicu privzgojila občudovanja vreden spomin in neverjetno sposobnost razpravljanja o najrazličnejših strujah in pojmi, ne da bi pri tem razumela sploh kakšno vsebino, ne da bi vedela, za kaj sploh gre. »Anti-Dühringa« bo najbolje razumel tisti, kateremu je v prvi vrsti namenjen, tisti, ki ustvarja zase boren

---

venska naj bi bila drugačna! Pojem je pojem, predmet je predmet in jezik naj se ravna po predmetu, ne pa obratno. Tudi v filologiji moramo biti dosledni materialisti. — Ker smo že na tem mestu, naj se ozrem na dr. Ušeničnikovo kritiko mojega prevoda »Kapitala«, v kateri mi prav tu očita medlost, ker sem za »Uzurpator« rabil »oblastnik«, za »Expropriateur« — »razlaščevalec« itd. Borchardt, po čigar poljudni izdaji sem jaz prevajal, je s a m ponemčil te tujke v »Machthaber«, »Enteigner« in po pravici: Za intelektualca je res samo latinski izraz močan, ker se ga spominja iz rimske zgodovine in klasične literature. Proletarcu, ki mu ni treba zgodovine, da bi doživiljal ekspropriacijo, ter občuti uzurpacijo na svoji lastni koži, je pač domači nemški ali slovenski izraz gotovo bolj živ in latinski bolj medel.

kruh in drugim bogastvo, ki ga vzgajajo boji, uspehi in porazi, ki mu je teorija res verna slika življenja in sveta, ki tako teorijo potrebuje. Kogar zanimajo filozofska vprašanja, bo čital knjigo z ljubeznijo, s trudom in razumevanjem, študiral jo bo, primerjal jo bo z drugo literaturo in z vsakdanjo resničnostjo. Šele takrat in samo takrat bo to knjigo razumel in ne bo mu več težka in abstraktna.

Din-Lin:*

NOČ SMRTI

Top, top, top, top! V zelenkasti svetlobi svetilke na stopnišču se je množica človeških senc, ki je ni bilo mogoče razločiti, pomikala v smeri proti polju. Težko so topotali škornji in čevlji po globokem snegu. Divji vetrovi zimske noči so jim udarili v lice. Poledica in težak sneg, ki je padal že dva tedna, sta jih napadla. Sunek ledenega vetra jih je zamrznil do kosti. Toda sence so neprosto voljno nadaljevale pot. Top, top, top!

Nov sunek vetra je vse pomedel okrog njih, tulil, ječal, bil obraze in telesa. V skupini, obkoljeni, zastraženi, razburjeni skupini je korakal mlad človek, nežen po zunanosti, lep, dasi je bil njegov izraz divji in njegov obraz shujšan. V nenadni grozi se je spomnil. Prošlost — vse, kar se je pravkar zgodilo, je dozdevno prihajalo k njemu, prav od daleč, toda jasno. Videl je lokav obraz, poln hudobije in pohlepa. Velik, ves rdeč obraz z ostudnimi gospodovalnimi brki. Ko je mož govoril in gledal okrog sebe s svoje visoke ploščadi, je bil njegov obraz poln zadržanega ugodja, zlobe in oblastnosti. »Ali imate — kaj pripomniti? Obsojeni ste in sodba bo takoj izvršena.«

Kakšni spomini! ... Mladi mož je čutil, da ga plamen, ki je gorel v njegovi duši, skoro uničuje. Hotel je raztrgati tisti obraz, razdejati ga, udušiti tisti glas. V trenutku blaznosti je pomislil, da si mora narediti pot skozi skupino, in je pospešil korake. Nekoliko prej, ko je bil brez sodbe obsojen na smrt, ni imel moči, da bi ostal hladnokrven in se je onesvestil. Val besa in muke mu je vzela dih.

Bil je mlad poet, iskren in strasten.

Bum! Puškino kopito je težko udarilo ob njegova prsa. Suh že od zmeraj je po dvajset in pol dneh lakote v mračni ječi, kamor ni prodrli niti žarek sonca, postal še tanjši. Psovke vojaka, ki ga je bil, so prekinile njegove spomine. »Pes! Kaj hitiš! Vrag bo že počakal nate.«

* Din-Lin je bila kitajska pisateljica, ki so jo po poročilih iz l. 1933. ustrelili.

Rožljanje verig.

Kling, klang! Vražje rožljanje verig krog njegovih rok in nog, krog rok in nog tovarišev! Vse krog njega mešanica glasov. Podplati škornjev z velikimi žebli so težko topotali po snegu. Top, top!

Tedaj se je osvestil, je razumel, da ga peljejo. Čudna misel mu je prišla na pamet. Bilo je, kakor da vidi druge oči pred seboj, lepe, nepozabne oči, ki so večno gledale v njegovo dušo. V skritem labirintu njegovega srca ga nekaj hudo boli, bolečina, ki ga trga in reže.

Nebo je bilo črno, črno brez meja. V tej temi sta bičala led in sneg, ki ju je ječaje prinašal sever. Svet je bil siv, meglen in sneg je dajal noči odsev pepela. Črne sence, žrtve in čuvarji, so se pomikali tiho skozi sivkaste odtenke. Le rožljanje verig in udarci bajonetov so motili tišino. Niti besede. Nihče ni tožil. Niti vzdih, niti jeka. S trdnim korakom so šli k skritemu kotu polja: h kraju usmrtitev. »Za vraga,« je samo rekel, »umazanci! Kam nas je treba vleči, da nam vzamejo glave!«

V drugi vrsti mlada tovarišica nestrpno zmajuje z glavo. Veter ji nosi kratke lase v čelo in oči.

Tanek deček, ki koraka sredi skupine, skuša udušiti svoje krike. To mu skoro jemlje pamet; ne, ne sme kričati! Ustnice grize in se stresa v sovraštvu, ki ga ne more izraziti. Njegove široke odprte oči gore. Pogleda okrog sebe. Požira prostor, kakor da bi nekaj iskal. S pogledom prodira vsakega izmed tovarišev vse naokrog.

Obraz tovariša.

Svetloba, ki jo je slabotno odseval sneg, je odkrivala obraze tistih, ki so bili blizu njega. Vojak gostih obrvi in hudobnih oči. Drugi: z obrazom idiota, široko razprtih nosnic, surovih ustnic. Zopet drugi. Drugi... Okrenil se je... Nato so se njegove oči ustavile na znanem, domačem obrazu. Tovariš mu je vrnil pogled, poln nežnosti in miru, pogled, ki je bil boljši od vseh besed, pogled, ki ga more dati samo tovariš, da dá uteha in poguma ob uri smrti. Jeza in groza mladega človeka sta se polegli. Ljubezen do nečesa drugega, kar se edino more imenovati »življenje«, se ga je polastila. Imel je gorečo željo, da bi mogel z rokami objeti ta obraz in ga pokriti s poljubi. Vrnil mu je pogled in mu dal znak poguma in trdnosti.

Top, top... Topotanje korakov se je zdaj slišalo od obeh strani kakor neenotno udarjanje zmagovitih bobnov, ko jih je pet in dvajset nadaljevalo pot. Veter nad njihovimi glavami se je zagnal zdaj kot gorostasen rdeč prapor.

»Stoj, tu smo!« je zakričal častnik s krvoločnim glasom, držeč v roki samokres. »Stojte, pasji sinovi!«

Torej tako... je prišel trenotek... Bilo je kot žalosten odmev v vseh srcih.

»Postavite jetnike v red! Hitro jih uvrstite!« Častnik je bruhal besede. Vojaki v toplo podloženih plaščih so potiskali jetnike in jih bñli s kopiti pušk. Obkolili so jih z vrvmi, da jih pritrldijo na drogove, ki so bili za njimi. Škornji in čevlji obsojencev so bili kakor debela v snegu.

Nastala je tišina, strašna tišina. Jetniki so gledali drug drugega in niso našli besed, da izrazijo svoje sovraštvo.

In tu so, zvezani na rokah in nogah, pritrjeni na drogovih, ki so jih zasadili v zemljo. Smrt je bila tu, čisto blizu. Samo temo so videli. Veter in sneg sta bičala. Preden so jih peljali na zadnji pohod v smrt, so jim odvzeli še obleko in zdaj jim je mraz rezal skozi kosti v mozeg. V prvi vrsti so se držali stisnjeni drug k drugemu.

Tema noči.

»Le naprej! Popravite to vrsto!«

Komaj se je videla v temi skupina človeških bitij, ki so vlekla in potiskala nekaj zelo težkega.

»Dobro, postavite jo sem! Preštejte zločince!«

»Eden, dva tri.« Vojak je korakal in štel. Častnik je z živin-skim obrazom pregledal vrsto ter sledeč vojaku zapovedal usmrtitev. Bilo je videti, kakor da je v tem surovem obrazu združena vsa zloba teh živin napram zatiranim. Ko je šel mimo jetnikov, so njih oči metale ogenj strastne jeze. Ta ogenj je gorel v njihovih prsih in jim je žgal telo in oči z bolešno mrzlico. Hoteli bi biti tega vraga do smrti, toda njih roke so bile v verigah in zavozlane na hrbtih. Stisnili so zobe in se tresli od mraza in gneva ob sunkih ledenega vetra.

»Tovariš, več poguma,« je rekel nekdo na desni mladega moža.

Mladi pesnik je okrenil glavo, da bi videl. Bil je prijatelj, s katerim je bil toliko govoril med večerjo. »Ne vznemirjaj se, dobro mi je.«

»Triindvajset, štiriindvajset, petindvajset. Tako!«

Častnik, ki je odštel, je težko gazil pot v snegu do stroja in je začel tuliti.

Kakšna brezmejna praznina! Kakšen veter neprestano in kakšen sneg! Sivi odtenki brez kraja. Tema. Strahotne sence so se odražale v sivini, ki je bila kakor smrt.

»Dobro. Vse je v redu. Čakajte na žvižg!« je zapovedal častnik.

Žvižgi.

Srca so strahotno udarjala. Kakor napete strune. Težka stvar pred njimi — je bila smrt. Več vojakov je bilo zoposlenih z njo.

Zdelo se je, da nebo požira jetnike; tema jih bo zmlela — telesa petindvajsetih.

»Tovariši! Umreti moramo, toda nekje bo še danes manifestacija naših. Želimo ji, kar ji moremo želeti najboljšega.«

Jetniki so začeli kričati na vso moč. Vse, kar se je bilo zbralo v njih srcih, vse česar niso mogli izraziti, se je vrnilo z nenadno jasnostjo. Noč je odmevala od njihovih krikov.

Tema je izginila in svetloba je sijala v njihovih očeh: porajanje novega sveta!

Žvižg se je zaslíšal. Petindvajset močnih in junaških glasov je pelo.

Pok, pok, pok!

Težka stvar je bruhnila krogle in pokosila vrsto v ravni črti.

Petje je oslabilo, toda nekaj glasov, ki so ostali, je postalo močnejših.

»To je končni boj!«

Divji kriki žvižga.

Pok, pok, pok!

Mračna stvar je pomedla vrsto. Petje je postalo še tišje in nekaj glasov je ostalo, slabotnih, komaj zaznatnih.

Dež.

Tretji žvižg. Petje je prenehalo v dežju krogel.

»Psi, umazanci, izvržki! No, pojte zdaj!«

Še nekaj kletvic in častnik je zadovoljno odšel v smer, odkoder je bil prišel.

»Vzdignite puško!« je ukazal, »tako nazaj na mesto! Pokopali jih bomo jutri. Saj ne mislite, da bodo trupla ušla? Kaj! No!«

Vrnil se je. Vojaki so znova topotali po snegu. Top, top!

Noč je bila grda, turobna. Moker sneg je težko padal in zimski veter je tulil. Sneg je pokrival glave, ki so padle do zemlje, toda takoj ga je veter odnesel. Bili so nemi in negibni.

Tu in tam je težko kapljala kri.

M. Knapova.

REDUKCIJA ŽEN V JAVNIH SLUŽBAH

Kapitalizem preklada bremena krize na ramena čim širših plasti delovnega ljudstva. To dokazuje tudi sistematičen boj, ki se vrši že nekaj mesecev proti ženam v poklicih. Vzrok mu je brezposelnost mladih intelektualcev, katera predstavlja »veliko socialno nevarnost za državo«, kakor je ugotovil eden od naših dnevnikov. Skrb za te nezaposlene pa ni postavila vprašanja: kako preskrbeti zasluzka tudi njim? — marveč, kdo naj prepusti svoje mesto brezposelnemu? Ali imata pravico služiti mož in žena? Pa se je oglasila tradicionalna me-

ščanska morala in izjavila: »Žena spada v družino!« Razlegel se je klic o »nevarnosti, ki preti družini«, o »ženinem edinem in naravnem poslanstvu« in bolj tiho in sramežljivo »o ženski konkurenci«. Tako se je začela ofenziva proti delovnim ženam. Časopisne ankete so ustvarjale vedno večjo zmešnjavo in razdor med prizadetimi. Pripravljajo se naredbe proti uradnicam, brezposelni privatni nameščenci v Zagrebu so zahtevali celo zakon proti zaposlitvi žen, kar je zelo sorodno Hitlerjevemu: »Kaznovani bodo vsi podjetniki, ki bi sprejemali žene v službo.« Zdi se, kakor bi služile žene zaradi luksusa in ne zato, ker morajo, radi materialne stiske, če hočejo živeti in v mnogih slučajih pomagati tudi svojcem. S tem, da se preloži brezposelnost z moških ramen na ženska, seveda ne bo ozdravljena ta bolezen. Brezposelnost je bistveni spremljevalec kapitalističnega sistema, kar nam priča stalna industrijska rezervna armada. Tu so njene žrtve proletarci. Zdaj, ko vsled splošne krize narašča tudi med intelektualci, prihajajo na vrsto žene v poklicih.

Pravijo, da gre le za poročene, dobro situirane žene. Praksa pa kaže, da to ni resnično. Letos niso otvorili prvega letnika ženskih učiteljišč, prepovedan je bil učiteljicam vstop na višjo pedagoško šolo, državne in druge banke ne sprejemajo v službo žensk, omejujejo število uslužbenk v raznih državnih in samoupravnih panogah. Jasna je torej tendenca odstraniti sploh žene iz javnih služb. Toda kam z ženami, kako jih preskrbeti? Fašističen recept je zelo enostaven: žena spada v družino. Ampak: ali je to mogoče? Ali morejo nameščenci, nižji uradniki, mali trgovci in obrtniki vzdrževati hčere toliko časa in poleg tega skrbeti seveda za eksistenco sinov, dokler se ne poroče? In če ne dobe moža? Kam tudi z onimi, ki nimajo nikogar, da bi jih preživljal? Morda jih bodo milostno trpeli v službi in jim naklonili temu primerne plače, ki bodo seveda »ženske« tudi v slučaju, če bodo morale preživljati svojce. Žene bodo morale iskati — še bolj kakor se to zaradi izkoriščanja že sedaj godi — preskrbe in pomoči na vse načine in povsod: lov za možem za vsako ceno, prostitucija in druge posledice materialne stiske in ponižanja žene bodo zavzele še širše dimenzije kakor dandanes. Toda ne glede na ekonomsko plat — ali je zapiranje žene v družino rešitev socialnega vprašanja za ženo? Tu se pokaže ekonomska in moralna stran tega vprašanja. S tem, da se ženi onemogoči lastni zaslužek, je pahnjena v popolno odvisnost in podrejenost možu, je odstranjena iz javnosti sploh, oropana je socialnih pravic in človeške enakopravnosti. Tako se rešuje kapitalizem na račun ženine samostojnosti in človeškega dostojanstva. Zakaj s poklicnim delom raste ženina samostojnost in svoboda razpolaganja z lastnim zaslužkom, pa tudi z lastnim telesom, žena neče biti več rodilni stroj: kažejo se potrebe socializacije gospodinjstva in vzgoje. Poklicno delo žene usmerja torej družbeni razvoj vseskozi proti interesom kapitalizma in to je drugi vzrok, da ga hoče fašizem odstraniti. Prizanesel pa bo seveda proletarskim ženam, delavkam v industriji in obrti, služkinjam, postrežnicam i. dr. Te niso predmet današnjih anket in diskusij, in se tudi nikoli niso zanje brigali. Položaj proletarske žene v kapitalizmu postavlja v pravo luč skrb fašističnih reformatorjev za ženo in družino.

Fašizem je izrabil tradicionalno usmerjenost širokih množic k družini in zakon proti delovni ženi in tudi za utrditev družine, ki ni le najizdatnejši temelj materialnega izkoriščanja, ampak tudi tovarna meščanske ideologije. Očetova avtoriteta v patriarhalni družini vzgaja k pokorščini, hierarhiji, pojmovanju zasebne lastnine kot naravnem pojavu.

Toda zakaj celo mnoge žene v poklicih zagovarjajo fašističen način reševanja brezposelnosti? Zakaj ne cenijo svoje samostojnosti in ne streme k enakopravnosti? Ob priliki pobiranja podpisov proti redukciji

žen v poklicih, mi je neka samska nameščenka odrekla podporo z značilnim pismom: »Poročena žena ne spada v službo. Njeno mesto je od oltarja domov, kjer naj posveti svoje moči raje gospodinjstvu, vzgoji otrok in skrbi za zadovoljstvo moža.« Ta nezavednost poklicnih žen je moralno jedro problema redukcije žen. Vzrok je v tem, da je ženska vzgoja vseskozi sentimentalna in prikazuje družbeno institucijo zakona kot naravno potrebo in edino in največjo srečo: dejstvo je tudi, da je družina v kapitalističnem sistemu še edina zaščita ženi, ker je zunaj še večja mizerija, ker je žena izven nje seksualno brezpravna in gospodarsko zapostavljena. Pa tudi njeni še vedno suženjski miselnosti se ni čuditi. Skoraj v vseh poklicih je zapostavljena, njena plača je manjša od moške, zaseda je nižja mesta, oteženo ali onemogočeno ji je napredovanje, njena usoda je večna podrejenost in izkoriščenost. Tako je danes z veseljem pripravljena zamenjati svoj poklic za udobno in enostavno urejenost mirnega družinskega življenja. Seveda ne velja to za vse žene, marveč le za mnogo povprečnih.

Z odstranitvijo žen iz poklicev je pomagano kapitalizmu štirikrat: 1. ob ženskih plačah so nameščeni moški, 2. družinski dohodki so samo enkratni (ne družinska plača — ta je v kapitalizmu iluzija, ker ni rentabilna), 3. odstranjene so iz javnosti žene, ki postajajo zaradi svojega sodelovanja v produkcijskem procesu soodločujoč činitelj v boju proti kapitalističnemu izkoriščanju, 4. utrjena je družina — materialna in ideološka baza kapitalizma.

Boj proti ženi je torej reakcionaren, znižuje življenjski in kulturni standard delovnega ljudstva in ponižuje ženo človeško in socialno. Prizadete žene so se uprle. Priredile so v vsej državi protestno akcijo v obliki shodov, resolucij in pobiranja podpisov. Tudi v Ljubljani se je vršil 11. marca t. l. shod proti redukciji žen v poklicih. Priredili sta ga ženska zveza in Zveza del. žen. Če gremo mimo zunanjega okvira, ki nas je zelo spominjal na rodoljubarske prireditve s častnim predsedstvom in ki prav gotovo ni bil v skladu z delovnim ponosom poklicnih, posebej pa še proletarskih žen, je bila slika shoda razveseljiva: razpeloženje navzočih je bilo borbeno in utemeljitve govornic so bile stvarne, zahtevale so pravico do dela, ki je pogoj socialne in politične enakopravnosti. Predstavnica Zveze delavskih žen pa ni zadostno pokazala na položaj proletariata in proletarskih žen, na skupne vzroke izkoriščanja sploh in na potrebo skupne fronte. Podpirala je sicer zahteve poklicnih žen, proletarskih žen pa ni pridobila, ker jih ni zastopala. In to je škoda za obe strani, saj je vsem ženam potrebna medsebojna podpora za uspešno borbo.

Shod je sprejel sledečo resolucijo:

1. Oblasti naj z vsem vplivom preprečijo, da bi se protiustavno reševala brezposelnost na škodo žen, zaposlenih v državnih, samoupravnih in privatnih službah (čl. 19. ustave).
2. Zabranijo naj se redukcije in sistemiziranje službenih mest po spolu.
3. Določijo naj se maksimum dohodkov.
4. Odpravijo naj se vse sinekure in vsa plačana častna mesta.
5. Najodločneje naj se preneha vsa protekcija, ki posebno kvarno vpliva na javno življenje.
6. Ukinejo naj se vsi specialni honorarji za delo, ki se vrši med uradnimi urami.
7. Prepreči naj se, da ena oseba vrši več poslov in prejema večkratno plačo, dočim drugi nimajo nobene zaposlitve.
8. Razbremenijo naj se prezaposlene osebe v uradih in v šolah.
9. Razvoju tehnike primerno, naj se skrajša delovni čas.

Zdaj bo treba nadaljevati borbo tudi v smislu vzgoje širokih ženskih množic, da se bodo borile ne le za pravico do dela, ampak tudi proti oviram, ki otežkočajo ženino javno delo in za pogoje, ki bodo

omogočali vsaki ženi, tudi poročeni in materi, sodelovanje v poklicih in produkciji, za pogoje, ki ji bodo naredili to delo prijetno in zaželeno. Kajti kaj pomaga pravica do dela, če pa so razmere take, da se je ženske množice branijo? Zahtevati moramo: 1. za enako delo — enako plačilo, 2. razbremenitev v službi, 3. skrajšanje delovnega časa ob nezmanjšani plači, 4. enako napredovanje kakor moški, 5. enake pogoje za sprejem v službo, 6. socialno zaščito matere in otroka brez ozira na zakonsko ali nezakonsko rojstvo.

Nekaj pripomb k resoluciji poklicnih žen proti redukciji

K protestnemu shodu z dne 11. marca, s katerim se načelno odločno strinjamo, hočemo pripomniti samo nekaj stvarnih pripomb, ki jih smatramo za bistveno važne: Ton javne ankete v časopisih je bil ta-le: Javne službe so po številu omejene in zasedene, med zaposlenimi so tudi poročene žene; na te službe pa čaka cela vrsta moških in neporočenih žena. Ali naj poročene uslužbenke, napravijo mesto brezposelnim ali ne? Tako je postavil problem tudi shod in je v resoluciji rekel »ne«. To je pa nezadostno. Resolucija bi morala jasno in načelno povedati predvsem, kaj je storiti nezaposlenim in ali mora ostati število mest res omejeno ali ne. Ker v resoluciji to ni jasno rečeno, se bojim da shod ni pridobil za sebe neporočenih žena in brezposelnih moških reflektantov na službe in da je cela slika še vedno ostala na napačni podlagi: je samo določeno število javnih mest, zmenite se med seboj, kdo jih bo zasedel in kdo naj se umakne. Temu »zmenjavanju« meščansko časopisje seveda odpira vrata na stežaj in s tem večja iluzije svoje demokratične in ljudske usmerjenosti.

Avtorice resolucije so morda čitale v sicer reakcionarnih, fašističnim voditeljem podobnih govorih »Bojevnikov« vsaj to, koliko državnega denarja gre v različne namene, in bi lahko predlagale, da bi se v ta dotični denar uporabil za zaposlitev nezaposlenih in da bi se v ta namen lahko našla različna sredstva. One bi morale jasno povedati, da je treba in je mogoče krog zaposlenih razširiti s tem, da se skrajša delovni čas pri nezmanjšanih plačah. S tem bi odvrnile zaposlene in nezaposlene od medsebojnega boja in jih združile. Če celo »Učiteljski tovariš« predlaga povečanje števila mest — z razbremenitvijo razredov, otvoritvijo novih šol, — se čudimo, kakšna je ta zastopnica Zveze delavskih žena in deklet, ki ni spravila v skupno resolucijo te bistveno najvažnejše zahteve, objavljene v 4. številu Ženskega lista: »odprava brezposelnosti, skrajšanje delovnega časa ob nezmanjšanjem zaslužku. Razbremeniti je treba pre zaposlene osebe.«

Zahteva po določitvi »maksimalnega dohodka«, ki je sorodna boju proti dvojnemu zaslužkarstvu, je pa celo reakcionarna. Dokler vlada kapitalizem, dokler je cilj produkcije profit, dokler je večna gospodarska nestalnost, dokler vidi vsakdo svojo eksistenčno potrebo in zavarovanje v zbiranju denarja, je boj proti dvojnemu zaslužkarstvu in »prevelikim« dohodkom reakcionaren. Dokler je družba zgrajena na načelu kapitalistične privatne lastnine produkcijskih sredstev in produkcije za dobiček, dokler 5% renta od paketa delnic za 10.000.000 dinarjev znaša 500.000 dinarjev in pomeni samo enojen zaslužek, toliko časa je skrajno reakcionarno omejevati zaslužek delovnemu človeku, ki ga vsak čas lahko doleti brezposelnost, bolezen, nesreča v družini. Stališče »maksimalnega dohodka« za delavce in proti dvojnemu zaslužkarstvu je fašistično stališče solidarne prenašanja bremen krize: kapital naj malo utrpi pri dobičku, delovni človek pa pri mezdah in plačah, to je, pri svojem zdravju in življenjski sili. Tako stališče zastopajo

mussolinijevski in hitlerjevski ideologi; tako govori Goebbels, kadar hoče odvrniti pogled nemškega delovnega človeka od dohodkov Wilhelma II. — še vedno najbogatejšega Nemca in največjega kapitalista, — Kruppa, Thyssena in vrste drugih, ki propagirajo nemškemu ljudstvu, da je kapitalizem najboljši red, ki pa vendar niso voljni materialno prenašati njegovih nedostatkov; stališče, ki končno meri na to, da se bremena krize prenesejo na ramena delovnega človeka, ne pa na profit od kapitala. — Mimogrede naj povprašam še z druge plati: Kje je tista meja maksimalnega dohodka, kdo jo bo določil in kako se bo držala? Ali ni primer Rooseveltovih kodeksov, katerega analizo so avtorice lahko našle v »Književnosti«, zadosti poučen?

Točka, naj se delovni čas krajša »vzporedno za napredkom tehnike«, ki je bila dostavljena, kakor poroča »Ženski list« v 4. številki, na predlog zastopnice Zveze delavskih žena in deklet, pa izraža povsem nezadostno stališče. Čemu to omejevanje, čemu ta tipično socialdemokratska zahteva, ki pušča odprta vratica spredaj in zadaj v vprašanju, kdo bo določil mejo napredka, kje je tehnični napredek v javnih službah, zlasti na primer v šolah, kjer učitelja ne morejo nadomestiti s strojem?

Delovni čas se lahko skrajša v momentu, kakor hitro so družbene produktivne sile tako razvite, da dovolj producirajo, da prebivalstvo ne umira od lakote. V tistem momentu se delovni čas že lahko tako razdeli in skrajša, da se zaposli vse prebivalstvo. In znano je, da ne živimo v srednjeveški podprodukcijski krizi, temveč v kapitalistično nadprodukcijski krizi. Nadalje bi bilo treba izreči zahtevo po izenačenju položaja žen z moškimi v javnih službah. To, da tega ni, je razlog, da veliko žen vidi svoj ideal v sužnosti pri domačem ognjišču, da gre v zakon za vsako ceno, da poročene zaposlene žene ovira, da se ne borijo za zaposlitev s potrebno energijo, da ima katoliška propaganda podlago za svoj trenoten uspeh pri nekaterih ženah, ki se pasivno drže napram akciji.

V. K.

Knjige »Cankarjeve družbe« za leto 1934. »Cankarjeva družba« je naša edina knjižna založba za delavski razred. Pri nas pa je proletariat ne samo ekonomsko na slabšem kakor drugod, temveč je tudi kulturno zapostavljen tolikanj, da je dejstvo, da je v tej družbi takisto kultura le monopol vladajočega razreda, bolj brutalno in očitno nego kjerkoli. Šolska politika, ki izključuje ekonomsko šibke razrede od izobrazbe, gmotna stiska delavstva, visoke cene na našem knjižnem trgu in tipično meščanski značaj večine teh knjig — vse to so poleg raznih političnih faktorjev vzroki, da se mora pri nas delavski razred za svojo kulturo biti malone prav tako krvavo kakor za svoj obstanek.

Ako imamo v tako težkem položaju vendarle založbo, ki redno zalaga naš proletariat z neobhodno knjižno produkcijo, se moramo prvič zavedati, da ta produkcija številčno daleč zaostaja za meščansko; in drugič je važno dejstvo, da pet ali šest knjig (razen nekaj revij) na leto zdaleč ne more zadostiti kulturnim potrebam celotnega slovenskega proletariata. Odtod pa sledi, da je torej treba tem bolj paziti na kakovost, na idejno in umetniško pomembnost teh izdaj; če že živimo v razmerah, ki branijo, da bi se naša knjižna produkcija dodobra razmahnila, je potrebno, da v teh tesnih možnostih, ki so nam ta čas dane, dosežemo toliko višjo vrednost. Zategadelj je nujno, v postopici zviševati kakovost naših knjig; ako pa še zaenkrat nimamo doma tolikanj visoko razvite proletarske književnosti, nam nudi zato svetovna socialna literatura obilico sijajnih stvaritev. Pod tem vidnim kotom je tedaj treba motriti knjižno produkcijo tudi v tem slučaju.

Pričujoča zbirka stoji nekje na sredi omenjene postopice. Prva knjiga, »Koledar« se odlikuje po zelo pestrem gradivu. Zgodovina je

zastopana s člankom »Francoska velika revolucija« (Talpa), ki v luči dialektičnega materializma dovolj dobro analizira to končno revolucijó meščanstva. V vrsto znanstvenih prispevkov gre dalje O. Drenika prepotrebna razprava »Zakaj je pojem 'Pravična mezda' nesmisel«. Odlična je »zaključna razprava o »Dednosti v naravi« (Leon Detela). Poljudneje je pisan članek o »Imperializmu« (Ivan Klicar); pisec je znal najti ravnovesje med obravnavanjem ekonomske in politične plati tega problema. Informativnega značaja sta Toneta Mačka »Iz zgodovine delavske pesmi« in članek o Ameriki »deželi, kjer ni marksizma«. Borbeno-politično smer zastopa F. Lassalle-a članek o »Časopisju«, ki je »glavni sovržnik zdravega razvoja«. To je vprav danes bridko res; prihodnji pa bi bilo umestno obdelati kritično tudi kapitalistični film! V to vrsto spada takisto P. Lafaugue-a sarkastični »Delavski katekizem«. Reportažo prinašata Ivan Vuk z živo pisanim opisom steklarne »V delavnico sem vašo zrl...« — in E. E. Kisch s svojo reportažo iz Sovjetske Azije, »Socializem osvobaja ženo«; ta članek je eden najboljših prispevkov »Koledarja«. Beletristika letos ni na višku. Dve pesmi Ine Slokanove, »Molitev rudarske žene« in »Otrok« sta precej medli stvarci, ki bolehata na emocionalni šibkosti prav tako, kakor na oblikovnem neobvladovanju predmeta. Z »Dobroničevim izdajstvom« Jožeta Pahorja človek ne ve prav, kaj bi; črtica je idejno in vsebinsko nerazgibana, fabulistično le nakazana in je zavoljo tega močno nejasna. Nasprotno je humoristična pesem »Stavkokaz« (Joe Hill) v svojem tonu izvrstno delce. — Knjigo krase dve izborni risbi Käthe Kollwitz in vrsta Sedevjih lesorezov »Predmestje«. Kakor pa je umetnost Kollwitzeve elementarna, je Sedej, se mi zdi, ostal preveč pri vnanji stilizaciji in tipizaciji; njegovi proletarci so zgolj slikani, ne žive iz podob samih.

Naslednja knjiga je popularni oris teorije dialektičnega materializma, »Naš svetovni nazor« v priredbi Sigmee. Delo bo uporaben in za začetek ali za osvežitev pregleda zadovoljiv priručnik najsi tudi je — po Thalheimerju — ponekod nekam mehanična, drugod pa mogoče preveč abstraktna in premalo neposredna, nazorna. — Sledi kot izredna izdaja knjiga znanega ruskega humorista Mihajla Zoščenka »Kako se Rusija smeje«. Zoščenko je prizanesljiv, dobrohoten satirik, ki rad ošine neizogibne napake v današnji Rusiji in se dobrovoljno ponorčuje iz njih; vendar pa je njegova ost pretežno naperjena proti pojavi in ljudem, ki žive v tem ustvarjanju nove družbe kot preostanki meščanstva. Je pronicav psiholog in njegovo oko je zmožno najti začuda mnogo takšnih smešnih slabosti, ki so pa utemeljene — socialno.

Težišče letošnje zbirke je v romanu Ivana Molka »Veliko mravljišče« in v zbirki črtic »Zlato tele« izpod peresa Janeza Samojova (Ivan Vuk). »Veliko mravljišče« je nadaljevanje romana »Dva svetova«. Podnaslov »Povest iz življenja in trpljenja slovenskih delavcev v Ameriki« sicer ni na mestu, zakaj Molek nam prikazuje le politične boje naših emigrantov; njihovo rast preko teh, iz domovine princenih, jalovih političnih trenj k zavednemu, čistemu socializmu, predstavlja glavna osebnost Tone Plesec (pač močno biografično obarvan). Gradivo pa, ki se je avtorju nagromadilo pod peresom (Chicago in problem ameriškega, iz nič hipoma nastalega velemesta, politične borbe med emigranti samimi in v vsej Ameriki, boj socialistične stranke, vojna, imperializem, propad demokracije itd.) — je tako obsežno, da ga izčrpno ni bilo mogoče obdelati na tako tesnem prostoru. Tudi reportažni način pripovedovanja, ki je v ostalem v svojih relacijah dovršen in popoln, ni mogel premostiti tega nasprotja. Tako je ostalo ekonomsko vprašanje slov. delavcev v Ameriki na strani; delo nam kaže zgolj njih politično udejstvovanje, odtod občutna vsebinska fragmentarnost. Z druge strani je psihološki razvoj le skiciran; odnos med Plesecem in njegovo ženo Merico je zategadelj obdelan površno, čeprav bi zgradba celotne povesti zahtevala temeljite obdelave. Tako se pa dogodki vrstijo s filmsko naglico, mi pa ne vidimo ne njihovih socialnih ne psiholoških

vzrokov, ki nam pisatelj o njih samo bežno in mimogrede referira. — Vzlic tem napakam pa je delo pisano z neko prikupno enostavno spretnostjo in bo na nek način gotovo zadovoljilo čitatelje.

Janez Samojov je napisal »Zlato tele«. Knjiga je hotela biti zbirka reportažnih črtic. Bistvo reportaže pa je stvarno, v čuvstvih omejeho in v izrazu udržano podajanje snovi. Kjer se je avtor držal tega načela, je dal pretresljivo težke podobe socialnega zla (Univerza pravice, Ni potreben. Ničvredni starši, Služkinja, Lampijončki, Ura je bila štiri itd.). Žal pa se ni znal dosledno držati reportažne stvarnosti; tako je n. pr. docela ponesrečen motiv s posebljenjem bede v »Usodi malega Marka« in v »Gregorju Ovseniku«; takšna bajeslovna navlaka nima s socialno reportažo nič opraviti. Prav tako zaostajajo daleč za zgoraj omenjenimi črticami basenske zgodbe kakor so »Prisvojeni travnik« in »Poročilo o ustanovitvi društva ptic«. Kakor je takšna oblika nemara pripravna, če hoče človek izraziti takšne in takšne ideje, se te črtice v tej zbirki ostro bijejo z onimi, ki so pisane v reportažnem stilu in načinu. Material pa, ki ga je pisec zagrabil, nujno zahteva konkretne in dosledno izpeljane obdelave. Pri nas še nimamo kvalitetne socialne reportaže; naj bi torej avtor kultiviral to plat naše književnosti, saj bi utegnil dati brez omenjenih napak vprav v tej smeri veliko novega. — Škoda tudi, da ni dovolj pazil na obliko. Zanemarjanje oblike je znamenje otroške dobe socialne literature; vzor pa je danes ta, da bodi socialna literatura vsebinsko in oblikovno na potrebnih višini. Oblika je kakopak le sredstvo, ali sredstvo, čigar razvitost in popolnost morata biti adekvatna globini in vrednosti vsebine. Tako razodeva n. pr. stavek »Zdelo se mi je, kakor da so kot nepričakovano zgubivši se, zašli v nepoznani svet.« docela neupravičeno brezbriznost. — Dejali smo torej, da stoji letošnja knjižna zbirka »Cankarjeve družbe« nekje na sredi poti do tiste najvišje kvalitete, ki jo dandanašnji socialna književnost lahko nudi. Glavna oznaka te stopnje je reportažni značaj te produkcije. Skrb Cankarjeve družbe naj bo, da tudi v bodoče po možnosti izda čim več slovenskih originalnih del. Slovenska socialna književnost je šele v razvoju in zato ne more biti že takšna, kakor bi si jo vsi skupaj želeli, četudi ne bomo iz tega opravičila delali čednosti, ampak bomo skušali čim prej doseči tisto stopnjo, ki je prepotrebna. Kljub vsem omenjenim opazkam pa je tudi letošnja zbirka za naše razmere pozitivna in razni izpadi v malomeščanskih listih, zlasti v »Slovenecu«, ji ne bodo ustavili pohoda med slovensko delovno ljudstvo. I. B.

Vestnik „Enakosti“ iz Jesenic

ŠAHOVSKO POROČILO. Čeprav je delo v šahovskem odseku samo za sebe zelo nevidno, so se uspehi že pokazali. V letošnji zimski sezoni smo priredili širši turnir, katerega se je udeležilo 20 sodrugov in so istega v dobi 3 mesecev tudi odigrali. Potek turnirja je nekoliko oviral tudi prostor, v katerem se je vršil, kajti gostilniški prostori so precej neprimerni za turnirje. Toda volja do uspeha nas je podžigala, da smo premagali to oviro. Kot favoriti so se že v začetku pokazali s. Perko, Manfreda, Pesjak, Rošic, ki so svoj položaj obdržali tudi do konca. Seveda so prišla razočaranja, toda vztrajali so. Igralci kot taki niso bili izenačeni. To nam že pokaže rezultat, med posameznimi različno močnimi igralci. Tudi remis partij je bilo razmeroma malo. Končni rezultat pa je razvrstil šahiste na dve skupini, prvo in drugo, tako da bodo prihodnji turnirji posameznih skupin zanimivejši in kar je bolj važno časovno krajši. Kot najboljši se nam je izločil s. Manfreda A., ki je izmed možnih 38 točk dosegel 32 točki. Drugi je bil naš stari šahist s. Perko V. z 31 točko. Nato slede še s. Pesjak 29, točk, 3. Klemenc 27, točk, s. Mirtič 26 točk, s. Mavc I. 24½ točke, s. Rošic 23½ točke, s. Likovič 22 točki. Ob začetku mnogo obetajoči s. Čufar T. pa je moral turnir radi odsotnosti prekiniti in se njegove partije ne štejejo nikomur. Ostali slede: s. Malenšek V. 18½ točke, s. Resman 18 točk, s. Ažman 16½ točke, s. Potočnik 15½ točke, s. Koren 12 točk, s. Klinar I. 10½ točke, s. Štravs 9 točk, s. Klinar F., 8 točk, s. Stražišar V. 7½ točk, s. Sedej 6 točk, s. Rabič 5½ točk.

Pozneje smo imeli še dvomatch s sosednjim šahovskim društvom iz Hrušice, kjer smo nastopili na petih deskah z našimi najboljšimi in tudi dobili 8 partij, samo dve pa izgubili. Pri revanži na Jesenicah smo ravnotako nastopili na petih deskah ter zopet zmagali s 6:4. Torej naš prvi uspeh, ki nas bo bodril k še intenzivnejšemu delu, posebno sedaj, ko je sezona pri kraju. Mi ne smemo prenehati igrati, mi moramo vežbati še nadalje, ker nameravamo prirediti veliko simultanko, na kateri se moramo ravnotako odrezati. Odsek vodijo: s. Ažman, predsednik; s. Pesjak, podpredsednik; s. Rabič, tajnik; s. Malenšek, blagajnik in s. Potočnik, gospodar.

Demagogija. V nekem kraju je baje nekdo na ta način agitiral proti »Književnosti«, da si je drznil trditi, da je jeseniška delavska kulturna organizacija »Enakost« fašistična. Taka demagogija je naravnost smešna in bedasta in priča za kakovost možgan dotičnega, ki si upa tako stvar trditi. Jeseniška »Enakost« ni nič drugega kakor bivša podružnica »Svobode«, ki je prišla v spor s centralo v Ljubljani in je zdaj najmanj toliko socialistična in marksistična, kolikor je bila prej. Toliko v pojasnilo demagogom, ki jim je »Književnost« tra v peti. — Op. ur.

Tone Brodar: **Fašizem**. Izšla je brošura o fašizmu, ki jo je napisal znani sotrudnik »Književnosti« Tone Brodar. Brošura je izšla kot prvi zvezek Male biblioteke, ki namerava izdati krajše razprave o najaktualnejših vprašanjih časa. Knjižico toplo priporočamo. Naroča se na naslov: Idrijska cesta 17 (Mala knjižnica), Ljubljana.

Naročajte in čitajte

KNJIŽEVNOST

TISKARNA „SLOVENIJA“ D. Z.
O. Z.

LJUBLJANA
WOLFOVA UL. ŠT. 1

TELEFON 27-55

Izvršuje vsa v tiskarsko stroko spadajoča dela po zmernih cenah. — Časopisi, knjige, revije, brošure, vabila, letaki, plakati itd
Zaloga beležnih koledarjev.